

MEMORIE VAN TOELICHTING

ALGEMEEN DEEL

1. INLEIDING

Dit wetsvoorstel strekt tot aanpassing in de Kieswet van de procedure van de vaststelling van de uitslag van een verkiezing. De voorgestelde aanpassingen hebben tot doel dit proces transparanter en beter controleerbaar te maken. Zo wordt onder meer voorgesteld in alle gemeenten een gemeentelijk stembureau in te stellen, dat de juistheid van de processen-verbaal van de stembureaus in een gemeente controleert, en wordt voorgesteld de processen-verbaal van de stembureaus en de gemeentelijke stembureaus openbaar te maken. De aanpassingen zijn in belangrijke mate reeds aangekondigd door de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in diens brieven over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van 15 maart 2017 en tijdens een debat daarover in de Tweede Kamer.¹

De regering stelt daarnaast voor de Kieswet op enkele andere onderdelen te wijzigen. Deze voorstellen zijn met name gebaseerd op adviezen van de Kiesraad uit 2014, 2015 en 2017² alsmede op de eerdere reactie van de minister op deze adviezen.³ Zo wordt onder meer voorgesteld dat het centraal stembureau in het kader van het onderzoek naar de geldigheid van de kandidatenlijsten meer tijd krijgt om na te gaan of geconstateerde verzuimen zijn hersteld, en dat de termijn voor registratie van de aanduiding van politieke groeperingen voor de Eerste Kamerverkiezing wordt verlengd.

Verder wordt, in overeenstemming met de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, voorgesteld de Mediawet 2008 en de Mediawet BES zodanig te wijzigen dat een politieke groepering niet langer in alle, maar in ten minste negentien van de twintig kieskringen in Nederland moet meedoen aan een Tweede Kamerverkiezing om voorafgaand daaraan in aanmerking te komen voor verkiezingszendtijd voor politieke partijen.

De regering hecht aan een zo spoedig mogelijke inwerkingtreding van de voorgestelde wijzigingen. Daarbij moet evenwel in aanmerking worden genomen dat met name de procedure van de uitslagvaststelling op belangrijke onderdelen wordt aangepast en dat dit grote gevolgen heeft voor de voorbereiding van een eerste verkiezing na de inwerkingtreding van dit wetsvoorstel. Het is dan ook van belang dat alle betrokkenen, met name de gemeenten en de openbare lichamen, voldoende in de gelegenheid worden gesteld om zich op de voorgestelde wijzigingen voor te bereiden. Gelet hierop streeft de regering ernaar het wetsvoorstel tijdig voor de gecombineerde provinciale staten- en waterschapsverkiezingen alsmede de eilandsraadsverkiezingen in maart 2019 in werking te laten treden.

2. DE HOOFDLIJNEN VAN HET VOORSTEL

2.1 De aanpassing van het proces van uitslagvaststelling

¹ Zie Kamerstukken II, 2016/17, 31 142, nr. 62; Handelingen II, 2016/17, nr. 89, item 22.

² Advies integrale wijziging Kieswet, 18 april 2014; Advies n.a.v. gemeenteraadsverkiezingen en verkiezingen Europees Parlement 2014, 24 juli 2014, incl. wetstechnische opmerkingen; Advies n.a.v. verkiezingen voor provinciale staten, waterschappen en eilandsraden, 18 mei 2015, incl. onderhandse (redactionele) opmerkingen; Evaluatieadvies Tweede Kamerverkiezing 15 maart 2017, 30 mei 2017.

³ Kamerstukken II, 2013/14, 33 268, nrs. 24 en 25, blg. 373165; Kamerstukken II, 2014/15, 31 142, nr. 46, blg. 381830; Kamerstukken II, 2014/15, 31 142, nr. 51, blg. 544110 en Kamerstukken II, 2016/17, 31 142, nrs. 62 en 71.

Paragraaf 2.1.1 bevat een overzicht van de stappen in het proces van de vaststelling van de uitslag van een verkiezing zoals dat nu in de Kieswet is geregeld. In dat proces doet zich in de praktijk een aantal knelpunten voor. Daarover gaat paragraaf 2.1.2. In paragraaf 2.1.3 doet de regering voorstellen tot verbetering van het proces van uitslagvaststelling.

2.1.1 Het proces van de uitslagvaststelling en de toelating van de gekozenen

De huidige praktijk is dat met de werkzaamheden ten behoeve van de vaststelling van de uitslag meestal vijf dagen zijn gemoeid. Op de avond van de stemming (dat is de woensdagavond⁴) verrichten de stembureaus de stemopneming en stellen zij de uitslag voor het stembureau vast. Zij noteren bezwaren van kiezers in het proces-verbaal. Na afloop van de stemopneming leveren zij het proces-verbaal in op het gemeentehuis. De volgende dag (donderdag) stelt de burgemeester de stemtotalen per kandidaat en per lijst voor de gemeente vast. Dit gebeurt niet in het openbaar. Onverwijld daarna (veelal nog dezelfde dag) stuurt de burgemeester de processen-verbaal van de stembureaus, alsmede zijn eigen opgave van de aantallen stemmen op gemeenteniveau, naar het hoofdstembureau. De door het stembureau verzegelde pakken met daarin de stembiljetten, de stempassen, de kiezerspassen en de volmachtbewijzen houdt hij onder zich. Het hoofdstembureau totaliseert tijdens een openbare zitting op de tweede dag na de stemming (vrijdag) de uitslag per kandidaat en per lijst op kieskringniveau, alsmede de aantallen blanco en ongeldige stemmen en het aantal volmachtstemmen, en maakt daarvan een proces-verbaal op. Aanwezige kiezers kunnen mondeling bezwaren inbrengen tijdens de openbare zitting. Het hoofdstembureau noteert die bezwaren in het proces-verbaal.⁵ Na de zitting brengt het zijn proces-verbaal over naar het centraal stembureau. De processen-verbaal van de stembureaus zendt het door naar het vertegenwoordigend orgaan. Het centraal stembureau verricht vervolgens alle werkzaamheden die nodig zijn voor de vaststelling en bekendmaking van de uitslag van de verkiezing. Deze vaststelling en bekendmaking van de uitslag geschiedt tijdens een openbare zitting. Kiezers kunnen bezwaren inbrengen, die worden genoteerd in het proces-verbaal. Eventueel kan het centraal stembureau tijdens die openbare zitting besluiten tot een hertelling van de stemmen die in één of meer stembureaus zijn uitgebracht.

Na de vaststelling van de uitslag worden de werkzaamheden ten behoeve van de benoeming en toelating van de gekozenen verricht. De kennisgeving aan de benoemden van hun benoeming door het centraal stembureau, het aanvaarden van de benoeming door betrokkenen, het geloofsbriefsonderzoek en andere formaliteiten nemen nu één of twee dagen in beslag. De beslissing omtrent de toelating door het vertegenwoordigend orgaan in oude samenstelling geschiedt tijdens de laatste vergadering van het vertegenwoordigend orgaan in oude samenstelling, veelal op de zevende dag na de stemming (woensdag). De 'oude' leden treden met ingang van de achtste dag (donderdag) af, onder gelijktijdig aantreden van de nieuwe leden. Bij de beslissing over de toelating van de nieuw benoemden kunnen de zittende leden van het vertegenwoordigend orgaan beslissen over geschillen die met betrekking tot de verkiezing rijzen. Zij zijn bevoegd om zowel een hertelling als een herstemming te gelasten. Ingeval van een hertelling worden de betrokken stembiljetten overgebracht naar het vertegenwoordigend orgaan.

⁴ Ingevolge de Kieswet worden verkiezingen in Nederland op een woensdag gehouden. Alleen de Europees Parlementsverkiezing vindt op een donderdag plaats.

⁵ Bij verkiezingen voor gemeenteraad, waterschap of provinciale staten in provincies die één kieskring vormen, valt de zitting van het hoofdstembureau samen met die van het centraal stembureau.

2.1.2 Problemen in het proces van uitslagvaststelling

In het hiervóór beschreven proces doen zich in de praktijk soms problemen voor, waarop hieronder nader wordt ingegaan.

a. Fouten kunnen pas aan het einde van het proces worden hersteld

Nadat de stembureaus de stemopneming hebben voltooid en de processen-verbaal hebben overgebracht naar de gemeente, stelt de burgemeester de stemtotalen voor de gemeente vast. In de praktijk kan het voorkomen dat de processen-verbaal van de stembureaus fouten bevatten.⁶ Het kan gaan om allerlei verschillende soorten fouten, waaronder (over)schrijffouten (die bijvoorbeeld worden veroorzaakt door het verkeerd overnemen van stemaantallen van klad naar het proces-verbaal), telfouten (veroorzaakt door het verkeerd optellen van stemaantallen) of slordig schrijven (met onduidelijkheden als gevolg). De wet geeft de burgemeester echter geen bevoegdheid om fouten in de processen-verbaal te herstellen, of om de verzegelde pakken met stembescheiden te openen, teneinde langs die weg de oorzaak van de fouten te achterhalen en deze vervolgens te corrigeren. Ook het hoofdstembureau heeft geen bevoegdheid om fouten in de processen-verbaal te herstellen, noch om de verzegelde pakken te openen. Pas aan het einde van het proces, namelijk in het kader van de werkzaamheden van het centraal stembureau tot vaststelling van de uitslag van de verkiezing, kunnen de verzegelde pakken worden geopend en eventuele fouten worden hersteld. Het centraal stembureau heeft namelijk de bevoegdheid om tijdens de openbare zitting tot vaststelling van de verkiezingsuitslag, een hertelling uit te voeren. Ook het vertegenwoordigend orgaan heeft die bevoegdheid, in het kader van het geloofsbriefonderzoek. Het is bezwaarlijk dat de gelegenheid om fouten te herstellen zich pas kort vóór het vaststellen van de uitslag voordoet. Daar is dan immers, zeker als het om veel fouten gaat, weinig gelegenheid meer voor.

b. Proces van vaststelling van de verkiezingsuitslag is onvoldoende transparant

De regering is van oordeel dat het onder de huidige Kieswet te moeilijk is voor kiezers om te controleren of de uitslag op een juiste manier is vastgesteld.

Nadat gemeenten de processen-verbaal van de stembureaus en de opgave van de burgemeester met stemtotalen van de gemeente naar de hoofdstembureaus hebben gebracht, leggen zij afschriften van deze documenten voor eenieder ter inzage op het gemeentehuis. Belangstellenden die inzage willen, kunnen doorgaans alleen tijdens kantooruren in het gemeentehuis terecht. De terinzagelegging duurt tot aan het moment dat het vertegenwoordigend orgaan heeft beslist over de toelating van de gekozenen. Daarna worden de documenten gedurende drie maanden bewaard. Tijdens die periode zijn de documenten uitsluitend te raadplegen in het kader van een strafrechtelijk onderzoek. Na het verstrijken van deze periode moeten de documenten onmiddellijk worden vernietigd. Dat de documenten alleen korte tijd ter inzage liggen op de gemeentehuizen en daarna niet meer zijn te raadplegen, is niet goed voor het vertrouwen van het publiek in de verkiezingen.⁷

De hoofdstembureaus brengen, nadat zij hun werkzaamheden hebben beëindigd, hun processen-verbaal over naar het centraal stembureau. De processen-verbaal van de stembureaus en de opgaven van de burgemeesters gaan *niet* naar het centraal stembureau, maar naar het vertegenwoordigend orgaan. Het centraal

⁶ De Commissie voor het onderzoek van de geloofsbriefen van de Tweede Kamer heeft daarvoor bijvoorbeeld aandacht gevraagd in haar verslag over de Tweede Kamerverkiezingen in 2012 (Handelingen II, 2012/13, 19 september 2012, nr. 2, item 3) en 2017 (Handelingen II, 2016/17, 22 maart 2017, nr. 58, item 3).

⁷ Aldus ook mijn ambtsvoorganger in zijn Kamerbrief over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing van 15 maart 2017 (Kamerstukken II, 2016/17, 31 142, nr. 62, blz. 6).

stembureau heeft dus geen inzage in de processen-verbaal van de stembureaus, noch in de bezwaren die daarin zijn geuit over de stemming en de stemopneming. Het is bezwaarlijk dat bedenkingen van kiezers over het verloop van de telling formeel het centraal stembureau niet bereiken, terwijl het centraal stembureau wel de instantie is die de uitslag van de verkiezing vaststelt.

Daar komt bij dat het centraal stembureau de bevoegdheid heeft om te besluiten tot een hertelling van de stemmen die in een of meer stembureaus zijn uitgebracht. De Kieswet equipereert het centraal stembureau echter niet om deze taak uit te voeren. Dat geldt vooral bij Europees Parlements- en Tweede Kamerverkiezingen en bij provinciale statenverkiezingen in provincies met meerdere kieskringen. Voor die verkiezingen valt het centraal stembureau immers niet samen met het hoofdstembureau. Het centraal stembureau kan dan dus alleen afgaan op de processen-verbaal van de hoofdstembureaus en op de eventuele bezwaren die kiezers tijdens de zittingen van de hoofdstembureaus hebben ingebracht, of eventueel op informatie die het rechtstreeks krijgt uit de media of van kiezers. Ook in het kader van de transparantie van het proces van de uitslagvaststelling is het van belang dat voor kiezers inzichtelijk is hoe er met hun eventuele bezwaren wordt omgegaan.

c. Uitvoering hertelling problematisch

Zoals opgemerkt, kan het centraal stembureau besluiten tot een hertelling van de stemmen in een of meer stembureaus bij een ernstig vermoeden dat door een of meer stembureaus zodanige fouten zijn gemaakt dat die fouten van invloed kunnen zijn op de zetelverdeling. Ingevolge de huidige Kieswet wordt de hertelling uitgevoerd *tijdens* de zitting van het centraal stembureau tot vaststelling van de uitslag van de verkiezing. De burgemeester van de desbetreffende gemeente moet, als het verzoek daartoe komt, de stembiljetten "onverwijld" naar het centraal stembureau brengen, dat vervolgens "onmiddellijk" (dus tijdens de zitting tot vaststelling van de uitslag) overgaat tot de hertelling.

Daarnaast kunnen de (zittende) leden van het vertegenwoordigend orgaan tot een hertelling van de stemmen in een of meer stembureaus besluiten. Ook hier bepaalt de Kieswet dat de desbetreffende stembiljetten, als het verzoek daartoe komt, "onverwijld" naar het vertegenwoordigend orgaan worden gebracht; de hertelling vindt vervolgens "onmiddellijk" plaats.

Een eventuele grootschalige of mogelijk zelfs algehele hertelling kan echter (uitgezonderd bij gemeenteraadsverkiezingen) redelijkerwijs niet centraal worden uitgevoerd. Niet alleen zouden alle stembiljetten dan naar die ene locatie moeten worden vervoerd (wat tijd kost en risico's oplevert dat er tijdens het vervoer iets misgaat), maar ook zou dat vergen dat op die ene locatie alle benodigde voorzieningen en mensen voorhanden zijn. Aan een grootschalige hertelling kan uitsluitend uitvoering worden gegeven door deze decentraal, dat wil zeggen op gemeentelijk niveau, te laten uitvoeren.

d. Tijdsdruk in het proces van uitslagvaststelling

Tot 2001 waren dertien dagen beschikbaar voor het proces na de stemming tot aan het aftreden van de zittende leden van het vertegenwoordigend orgaan. Eind dat jaar is het proces ingekort tot acht dagen.⁸ Achtergrond van deze inkorting was de wens om de nieuw gekozen Kamer sneller bijeen te doen komen.⁹ Bij de terugkeer (in 2007) naar het stemmen met papier en potlood en handmatig tellen is deze termijn gelijk gebleven. Het vaststellen van de verkiezingsuitslag voltrekt zich in deze korte tijd over maar liefst vier schijven: stembureau – burgemeester – hoofdstembureau – centraal stembureau. Dat vergroot de kans op (tel)fouten,

⁸ Zie Wet van 20 december 2001, Stb. 2001, 705.

⁹ Zie Handelingen II, 20 september 2000, nr. 2, blz. 30; Kamerstukken II, 2000/01, 27 458, nrs. 1 t/m 6.

terwijl er weinig gelegenheid is om die fouten te ontdekken en op een zorgvuldige manier te herstellen.

2.1.3 Voorstellen voor aanpassingen in het proces van de uitslagvaststelling

Gelet op de hiervoor geschetste knelpunten, meent de regering dat de procedure na de stemming tot aan het aftreden van de leden van het vertegenwoordigend orgaan op de volgende onderdelen aanpassing behoeft.

a. Correctie van fouten in de processen-verbaal; vaststelling van de uitslag op gemeenteniveau

De regering stelt voor om de vaststelling van de uitslag op gemeenteniveau op te dragen aan een nieuw orgaan: het gemeentelijk stembureau, bestaande uit vijf leden, te benoemen door het college van burgemeester en wethouders.

Zoals in paragraaf 2.1.1 is opgemerkt, stelt onder de huidige Kieswet de burgemeester de stemtotalen per kandidaat en per lijst voor de gemeente vast. Deze totalisering gebeurt niet in het openbaar. Deze rol van de burgemeester is in 1989 in de wet opgenomen. Tot dan was het in veel gemeenten wel al de praktijk dat de burgemeester de uitslagen binnen zijn gemeente aggregereerde in een verzamelstaat, die voor de hoofdstembureaus als controlemiddel fungeerde. Deze oorspronkelijk dus als service voor de hoofdstembureaus bedoelde praktijk is in 1989 in de Kieswet vastgelegd.¹⁰

De rol die in dit wetsvoorstel wordt toegekend aan het gemeentelijk stembureau gaat verder: het gemeentelijk stembureau krijgt tevens een controlerende en corrigerende taak, die het verricht tijdens een openbare zitting. Na opening van deze openbare zitting controleert het alle processen-verbaal van de stembureaus in de gemeente op eventuele fouten. Het gaat daarbij na of de tellingen kloppen. Als het daarbij in een proces-verbaal een of meer fouten aantreft, zorgt het voor correctie daarvan. Het kan daarbij nodig zijn dat het gemeentelijk stembureau de stemopneming van dat stembureau (geheel of gedeeltelijk) opnieuw verricht. Het gemeentelijk stembureau krijgt de bevoegdheid om daartoe, tijdens de openbare zitting, de verzegelde pakken met stembiljetten en stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen te openen. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur zal worden bepaald op welke wijze het gemeentelijk stembureau fouten in het proces-verbaal van een stembureau moet corrigeren.

De zitting vindt plaats in het openbaar, wat inhoudt dat zij toegankelijk is voor eenieder die dat wil. De voorzitter van het gemeentelijk stembureau is belast met de handhaving van de orde tijdens de zitting, en kan daartoe de burgemeester om bijstand verzoeken. De regering hecht aan de openbaarheid van deze zitting. Niet alleen het eventuele openen van de verzegelde pakken en vervolgens het opnieuw tellen van de stembiljetten moet in de openbaarheid plaatsvinden, maar ook moet voor eenieder kenbaar zijn op basis waarvan het gemeentelijk stembureau tot het besluit komt om tot het opnieuw tellen van de stembiljetten over te gaan.

Het wetsvoorstel introduceert ook een gemeentelijk briefstembureau, voor het vaststellen van de aantallen stemmen die in de briefstembureaus zijn uitgebracht. Het briefstembureau wordt ingesteld door burgemeester en wethouders van de gemeente Den Haag. Onder de huidige Kieswet omvat de opgave van de burgemeester van Den Haag de stemmen die zijn uitgebracht in zowel de gemeente Den Haag als in de briefstembureaus. Door het instellen van het gemeentelijk

¹⁰ Wet van 28 september 1989, Stb. 1989, 423; zie Kamerstukken II, 1987/88, 20 264, nr. 3, blz. 140, 141.

briefstembureau krijgen de inwoners van Den Haag en de kiezers in het buitenland elk hun eigen telling.

Nadat het gemeentelijk stembureau de processen-verbaal van alle stembureaus heeft gecontroleerd en eventuele fouten heeft hersteld, stelt het de uitslag op gemeenteniveau vast en maakt daarvan proces-verbaal op. In zijn proces-verbaal maakt het gemeentelijk stembureau melding van alle correcties op de processen-verbaal van de stembureaus.

Aanwezige kiezers kunnen tijdens de openbare zitting van het gemeentelijk stembureau bezwaren inbrengen, voor zover die de werkzaamheden van het gemeentelijk stembureau betreffen. Die laatste clausulering is nodig, omdat het gemeentelijk stembureau alleen bezwaren die zijn eigen werkzaamheden betreffen kan betrekken bij de vaststelling van de uitslag op gemeenteniveau. Het gaat dan bijvoorbeeld om het bezwaar dat het gemeentelijk stembureau een verkeerde optelling maakt. Een kiezer die bijvoorbeeld opmerkt dat zijn stem niet is terug te vinden in de uitslag van het stembureau waar hij de stem heeft uitgebracht (omdat er op de betreffende kandidaat in dat stembureau blijkt het proces-verbaal geen stemmen zijn uitgebracht), is met dat bezwaar bij het gemeentelijk stembureau aan het verkeerde adres. Hij had dit bezwaar moeten indienen bij het stembureau zelf: alleen het stembureau immers kan een dergelijk bezwaar eventueel verhelpen.

Het gemeentelijk stembureau maakt van de ingediende bezwaren melding in zijn proces-verbaal; het vermeldt tevens zijn reactie op alle bezwaren. Verder maakt het een kopie van alle bezwaren die zijn opgenomen in de processen-verbaal van de stembureaus, en hecht die aan zijn eigen proces-verbaal. Zo ontstaat een duidelijk overzicht, waardoor eenvoudig een indruk kan worden verkregen van het verloop van de stemming en de telling in een gemeente.

De zitting van het gemeentelijk stembureau vangt aan om 10 uur op de dag na de dag van de stemming (donderdag¹¹). In gemeenten met een beperkt aantal stembureaus, of gemeenten waar de stembureaus weinig fouten hebben gemaakt, zal het gemeentelijk stembureau veelal nog op dezelfde dag de uitslag op gemeenteniveau kunnen vaststellen en de openbare zitting kunnen afronden. In gemeenten met veel stembureaus, of gemeenten waar in veel processen-verbaal fouten worden aangetroffen, kan het voorkomen dat aan het einde van deze dag nog niet alle processen-verbaal zijn gecontroleerd of nog niet alle fouten zijn hersteld. In dat geval schorst het gemeentelijk stembureau de zitting, onder bekendmaking van dag en uur waarop deze wordt hervat.

In gemeenten met minder dan 50 stembureaus moet het gemeentelijk stembureau de openbare zitting uiterlijk op de tweede dag na de dag van de stemming (vrijdag) om 18 uur hebben afgerond, waarna de burgemeester de processen-verbaal openbaar moet maken en moet overbrengen naar het centraal stembureau (zie hierna, onder b). In gemeenten met 50 stembureaus of meer moet het gemeentelijk stembureau de openbare zitting uiterlijk op de vijfde dag na de dag van de stemming (maandag) om 18 uur afronden. Dit geldt ook voor het gemeentelijk briefstembureau. Voor dit verschil is gekozen om te verzekeren dat het centraal stembureau een deel van de processen-verbaal al vóór het weekend krijgt, zodat het voldoende tijd heeft om een controle van de processen-verbaal uit te voeren (zie hierna, onder d).

b. Openbaarmaking van de processen-verbaal

¹¹ Ingevolge de Kieswet worden verkiezingen in Nederland op een woensdag gehouden. Alleen de Europees Parlementsverkiezing vindt op een donderdag plaats.

Sinds 2013 geldt het voorschrift dat afschriften van de processen-verbaal van de stembureaus en de opgave met stemtotalen van de burgemeester ter inzage worden gelegd (artikel N 12, eerste lid, van de Kieswet).¹² De regering heeft eerder voorgesteld om de processen-verbaal van de stembureaus en de opgaven met stemtotalen van de burgemeesters na de verkiezing openbaar te maken, maar de Kiesraad en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten waren daar toen geen voorstander van.¹³ Daarom is destijds gekozen voor een terinzagelegging van de documenten op het gemeentehuis, tot aan het moment dat over de toelating van de gekozenen is beslist. De regering meent echter dat een actievere vorm van openbaarmaking op zijn plaats is, en stelt voor dat de burgemeester meteen na de zitting van het gemeentelijk stembureau de processen-verbaal van de stembureaus en het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau scant en op algemeen toegankelijke wijze elektronisch openbaar maakt. Zo kan iedereen die dat wil kennismaken van de processen-verbaal. Dat komt de transparantie en de controleerbaarheid van het proces van uitslagvaststelling ten goede.

De huidige Kieswet regelt dat de processen-verbaal worden vernietigd, drie maanden nadat er over de toelating van de gekozenen is beslist. Achtergrond daarvan is onder meer dat daarmee wordt voorkomen dat er achteraf (nadat de verkiezingsuitslag onherroepelijk is geworden) nog discussie ontstaat over de juistheid van de uitslag, bijvoorbeeld vanwege telfouten die niet eerder aan het licht zijn gekomen.¹⁴ Betoogd zou kunnen worden dat publicatie op internet daarmee in strijd is, omdat alle uitslaggegevens dan in beginsel beschikbaar blijven. Er is dus een risico dat ook ná de definitieve vaststelling van de uitslag nog fouten aan het licht komen; niet is daarbij uit te sluiten dat die fouten ook van invloed zouden kunnen zijn op de zetelverdeling of zeteltoewijzing. Toch vindt de regering dat dit nadeel niet opweegt tegen het voordeel van de grotere transparantie die openbaarmaking van de processen-verbaal bewerkstelligt. Daar komt bij dat dit wetsontwerp voor het gemeentelijk stembureau de bevoegdheid introduceert om, voordat de processen-verbaal openbaar worden gemaakt, eventuele fouten in de processen-verbaal te herstellen. Dat verkleint het risico op fouten die na het onherroepelijk worden van de uitslag nog aan het licht komen. Hoe dan ook zal, net als nu, in alle gevallen moeten geaccepteerd dat fouten die aan het licht komen ná het onherroepelijk worden van de verkiezingsuitslag, niet meer kunnen leiden tot een andere uitslag.

Vernietiging van de papieren processen-verbaal (en de overige stembescheiden: de stembiljetten, stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen) blijft wel om een andere reden aangewezen, namelijk omdat het om grote hoeveelheden stukken gaat, die veel ruimte in beslag nemen.

Meestal gebruiken gemeenten, hoofdstembureaus en centraal stembureaus digitale hulpmiddelen voor het totaliseren van de stemaantallen, zoals de Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV). Dit wetsvoorstel regelt dat de burgemeester ook de bestanden met de door de digitale hulpmiddelen gegenereerde uitslaggegevens (inclusief de ingevoerde gegevens per stemlokaal) elektronisch openbaar maakt.

Over de manier waarop de gescande processen-verbaal en de bestanden met de door de digitale hulpmiddelen gegenereerde uitslaggegevens openbaar moeten worden gemaakt, en over de eisen waaraan de openbaarmaking moet voldoen, worden nadere regels gesteld bij of krachtens algemene maatregel van bestuur. Zo

¹² Wet van 3 juli 2013, Stb. 2013, 289; Kamerstukken II, 2011/12, 33 268, nr. 3, blz. 3, 4; zie ook paragraaf 2.1.2 van deze toelichting.

¹³ Zie Kamerstukken II, 2011/12, 33 268, nr. 3, blz. 4; blg. 168838 en blg. 168840.

¹⁴ Zie Kamerstukken II, 2011/12, 33 268, nr. 3, blz. 4.

zal een internetadres worden aangewezen van de website waar de openbaarmaking moet plaatsvinden. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zal verantwoordelijk zijn voor het beheer van deze website. Verder moet door bij of krachtens algemene maatregel van bestuur te stellen regels worden gewaarborgd dat de documenten die op de website worden gepubliceerd, daadwerkelijk afkomstig zijn van de burgemeester, die daartoe de openbaar te maken documenten digitaal moet ondertekenen (door middel van een gekwalificeerde elektronische handtekening). Ook zullen er regels worden gesteld over de beveiliging van de website, waarmee moet worden voorkomen dat de eenmaal geüploade documenten kunnen worden veranderd.

Omdat niet is uit te sluiten dat de website op enig moment onbereikbaar raakt, bijvoorbeeld door een storing, zal bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden geregeld dat de burgemeester de processen-verbaal tevens op de website van de gemeente publiceert.

Verder legt de burgemeester afschriften van de processen-verbaal van de stembureaus en het gemeentelijk stembureau ter inzage op het gemeentehuis totdat over de toelating van de gekozenen is beslist. Zo kan iedereen die dat wil, controleren of de ter inzage gelegde processen-verbaal overeenkomen met de elektronisch openbaar gemaakte documenten.

De burgemeester brengt de fysieke processen-verbaal van de stembureaus en het gemeentelijk stembureau onverwijld over naar het centraal stembureau. Als het gemeentelijk stembureau digitale hulpmiddelen heeft gebruikt voor het berekenen van de uitslag op gemeenteniveau, brengt de burgemeester tevens de betreffende bestanden met uitslaggegevens langs digitale weg over naar het centraal stembureau. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen eisen worden gesteld aan deze digitale overdracht. Zo kan worden bepaald dat de burgemeester de bestanden voorziet van een elektronische handtekening, zodat de ontvanger (het centraal stembureau) kan nagaan of de documenten daadwerkelijk afkomstig zijn van de burgemeester. Ook kan worden gedacht aan bepalingen over de versleuteling van de te verzenden bestanden, zodat het centraal stembureau kan nagaan of de bestanden integer zijn gebleven, dat wil zeggen dat zij "onderweg" niet zijn veranderd.

c. Schrappen van de rol van het hoofdstembureau

Thans is de openbare zitting waar het hoofdstembureau de uitslag van de kieskring vaststelt, de volgende schakel in de keten die leidt tot de vaststelling van de verkiezingsuitslag. De regering stelt voor de hoofdstembureaus uit de Kieswet te schrappen. Zoals opgemerkt, voltrekt het proces van uitslagvaststelling zich onder de huidige Kieswet over liefst vier schijven: stembureau – burgemeester – hoofdstembureau – centraal stembureau. Elke schijf leidt tot een extra risico op fouten. De regering meent dat de fase van het hoofdstembureau kan worden gemist.

De hoofdstembureaus hebben vanouds een rol in de Kieswet. Vóór 2013 waren zij niet alleen verantwoordelijk voor het vaststellen van de stemtotalen in een kieskring, maar ook voor de kandidaatstelling in een kieskring.¹⁵ De rol van de hoofdstembureaus bij de kandidaatstelling is in 2013 geschrapt, toen centrale inlevering van de kandidatenlijsten de norm werd.¹⁶ Onder de huidige Kieswet

¹⁵ Verder hadden de hoofdstembureaus in het verleden een rol bij onder meer de toezending van briefstembescheiden aan kiezers die vanuit het buitenland stemden en bij de distributie van stembiljetten en processen-verbaal binnen een kieskring.

¹⁶ Wet van 3 juli 2013, Stb. 2013, 289; Kamerstukken II, 2011/12, 33 268, nr. 3, blz. 12.

spelen de hoofdstembureaus alleen nog een rol bij de uitslagvaststelling. Echter, bij gemeenteraads- en waterschapsverkiezingen en provinciale statenverkiezingen in een provincie met één kieskring vallen de hoofdstembureaus samen met de centraal stembureaus, en hebben zij dus geen functie. Bij Europees Parlements- en Tweede Kamerverkiezingen en bij provinciale statenverkiezingen in provincies met meer dan één kieskring zijn de hoofdstembureaus uitsluitend belast met het vaststellen van de uitslag op kieskringniveau. Die taak wordt in dit wetsvoorstel toebedeeld aan het centraal stembureau.

d. Controle door het centraal stembureau; mogelijkheid om fouten te melden bij het centraal stembureau

Nadat de burgemeester de papieren processen-verbaal van de stembureaus en het gemeentelijk stembureau naar het centraal stembureau heeft gebracht en, voor zover van toepassing, ook de digitale bestanden met uitslaggegevens aan het centraal stembureau heeft doen toekomen, moet het centraal stembureau zich ervan vergewissen dat er met deze documenten voldoende basis is om een betrouwbare uitslag vast te stellen. Daartoe gaat het allereerst na of de bestanden met digitale uitslaggegevens overeenkomstig de daartoe voorgeschreven wijze zijn verzonden (zie hiervóór, onder b). Worden bij deze controle onregelmatigheden aangetroffen, dan vraagt het centraal stembureau de burgemeester om de bestanden alsnog te versturen op de voorgeschreven wijze.

Vervolgens controleert het centraal stembureau de bestanden met digitale uitslaggegevens op fouten, door deze te vergelijken met de brondocumenten (de papieren processen-verbaal). Het is, zeker bij Tweede Kamer- en Europees Parlementsverkiezingen, onmogelijk om in enkele dagen tijd *alle* uitslaggegevens te controleren. De controle kan daarom niet anders dan partieel zijn. Het wetsvoorstel laat de manier waarop de controle wordt ingericht, over aan het centraal stembureau zelf. Er kan bijvoorbeeld worden gedacht aan een gerichte controle, toegespitst op uitslagen die niet aannemelijk zijn. Uiteraard zal moeten worden verzekerd dat de controle op neutrale wijze plaatsvindt, zonder bevoordeling van een of meer politieke groeperingen. Het centraal stembureau maakt de wijze waarop het de controle inricht, op een algemeen toegankelijke wijze elektronisch openbaar.

Het centraal stembureau kan met de controle beginnen zodra het de processen-verbaal en de digitale bestanden met uitslaggegevens heeft ontvangen. Zoals hiervóór, onder b, is toegelicht, moeten de gemeentelijke stembureaus in gemeenten met minder dan 50 stembureaus op de vrijdag na de dag van de stemming om 18 uur hun zitting afronden. Voor die gemeenten geldt dat het centraal stembureau dus in het weekend kan beginnen met de controle van de processen-verbaal. Zo is verzekerd dat het centraal stembureau niet pas na het weekend met de controle van de processen-verbaal kan beginnen.

Vanaf het moment van openbaarmaking van de processen-verbaal en de digitale bestanden met uitslaggegevens, kunnen belangstellenden deze documenten raadplegen, en langs die weg nagaan hoe de gemeentelijke stembureaus tot de vaststelling van de uitslag op gemeenteniveau zijn gekomen, controleren of er nog fouten zijn overgebleven in de processen-verbaal en kennisnemen van de daarin opgenomen bezwaren, en van wat er met die bezwaren is gedaan. Iedereen die een fout in een of meer processen-verbaal heeft aangetroffen, kan daarvan melding maken bij het centraal stembureau. Meldingen zijn vormvrij, en kunnen dus zowel schriftelijk (of per e-mail) als mondeling worden gedaan. Meldingen kunnen worden gedaan tot vierentwintig uur voorafgaand aan de openbare zitting van het centraal stembureau tot vaststelling van de uitslag. Deze begrenzing is nodig, omdat er voldoende tijd moet zijn voor gemeentelijke stembureaus om, indien nodig, ten

tweeden male in openbare zitting bijeen te komen en de overgebleven fouten te herstellen (zie hierna, onder e). Na het verstrijken van de termijn van vierentwintig uur voorafgaand aan de zitting van het centraal stembureau, kunnen kiezers met eventuele meldingen uitsluitend nog terecht op de zitting van het centraal stembureau; het centraal stembureau kan alsdan uitsluitend tot een hertelling van de stemmen besluiten als een ernstig vermoeden bestaat dat door een of meer stembureaus of gemeentelijke stembureaus zodanige fouten zijn gemaakt dat zij van invloed kunnen zijn op de zetelverdeling (zie hierna, onder f).

e. Herstel overgebleven fouten door gemeentelijk stembureau tijdens tweede openbare zitting

Als het centraal stembureau bij de controle onregelmatigheden aantreft (dat wil zeggen: verschillen tussen enerzijds de processen-verbaal en anderzijds de bestanden met digitale uitslaggegevens, of fouten in de processen-verbaal), dan verzoekt het het desbetreffende gemeentelijk stembureau, via de burgemeester die het aangaat, om onverwijld opnieuw in openbare zitting bijeen te komen. Hetzelfde geldt voor de situatie dat het centraal stembureau op grond van een melding van belangstellenden het vermoeden heeft dat een of meer processen-verbaal fouten bevatten.

De gemeentelijke stembureaus moeten dus beschikbaar blijven om, indien nodig, opnieuw in openbare zitting bijeen te komen. De burgemeester maakt op een algemeen toegankelijke wijze melding van de nieuwe openbare zitting, bijvoorbeeld op de website van de gemeente. Tijdens de openbare zitting herstelt het gemeentelijk stembureau de eventuele fout(en) op dezelfde manier als tijdens de eerste openbare zitting. Aan het einde van de zitting stelt het gemeentelijk stembureau een nieuw proces-verbaal vast, dat ook weer door de burgemeester openbaar wordt gemaakt (op dezelfde manier als na de eerste openbare zitting) en naar het centraal stembureau wordt overgebracht.

f. Openbare zitting centraal stembureau; hertelling vindt decentraal plaats

Het centraal stembureau komt zo spoedig mogelijk in openbare zitting bijeen, om de uitslag van de verkiezing vast te stellen en bekend te maken. Tijdens deze openbare zitting kunnen kiezers opnieuw eventuele fouten in de openbaar gemaakte processen-verbaal aan de orde stellen, of andere bezwaren naar voren brengen. Het centraal stembureau kan op grond daarvan, of ambtshalve (naar aanleiding van signalen over fouten of onregelmatigheden die het eerder zelf heeft ontvangen), besluiten tot een nieuwe stemopneming (hertelling) van de stemmen die zijn uitgebracht in een of meer stembureaus. Het centraal stembureau besluit daartoe slechts als een ernstig vermoeden bestaat dat door een of meer stembureaus of gemeentelijke stembureaus zodanige fouten zijn gemaakt dat zij van invloed kunnen zijn op de zetelverdeling. Deze clausulering geldt ook ingevolge de huidige Kieswet, en is nodig om te voorkomen dat het centraal stembureau in deze fase, kort vóór het vaststellen van de uitslag, ook nog bij meldingen over fouten van geringe importantie tot een hertelling moet besluiten. De regering is van oordeel dat er in het traject dat voorafgaat aan de openbare zitting van het centraal stembureau voldoende gelegenheid is geweest om ook van kleinere fouten melding te maken, en deze ook te herstellen.

Als het centraal stembureau tijdens de zitting niet besluit tot een hertelling, kan het meteen overgaan tot de vaststelling van de uitslag. Besluit het centraal stembureau daartoe wél, dan schorst de voorzitter de zitting. Dag en uur van hervatting van de zitting worden tijdig bekendgemaakt. Tijdens de schorsing van de zitting verricht het gemeentelijk stembureau de hertelling. Dit gebeurt in het openbaar, onder toezicht van het centraal stembureau. Het gemeentelijk stembureau is gehouden om

eventuele instructies van het centraal stembureau op te volgen. Na deze werkzaamheden hervat het centraal stembureau zijn openbare zitting, en stelt het de uitslag van de verkiezing vast.

Nadat alle werkzaamheden tot vaststelling van de uitslag zijn beëindigd, maakt het centraal stembureau daarvan een proces-verbaal op. In dat proces-verbaal worden de uitslag van de verkiezing en alle ingebrachte bezwaren genoteerd, zowel de bezwaren die tijdens de openbare zitting van het centraal stembureau zijn ingebracht, als de meldingen die daaraan voorafgaand bij het centraal stembureau zijn binnengekomen.

Nadat het centraal stembureau zijn proces-verbaal heeft vastgesteld, maakt het dit onverwijld elektronisch openbaar. Verder brengt het de processen-verbaal van de stembureaus en de gemeentelijke stembureaus onverwijld over naar het vertegenwoordigend orgaan.

Ook het vertegenwoordigend orgaan kan, na de vaststelling van de uitslag door het centraal stembureau, nog besluiten tot een hertelling van de stemmen die zijn uitgebracht in een of meer stembureaus. In dat geval wordt dezelfde procedure gevolgd als bij een hertelling waartoe het centraal stembureau besluit, met dien verstande dat het gemeentelijk stembureau van de gemeente waar de hertelling aan de orde is, deze hertelling uitvoert onder toezicht van het vertegenwoordigend orgaan. Het centraal stembureau stelt, ingeval van een hertelling in opdracht van het vertegenwoordigend orgaan, een nieuw proces-verbaal op, dat ook weer onverwijld elektronisch openbaar wordt gemaakt.

g. Meer tijd voor de vaststelling van de verkiezingsuitslag

De regering stelt voor om, zoals ook tot 2001 was geregeld,¹⁷ niet acht maar dertien dagen uit te trekken voor het proces na de stemming tot aan het aftreden van de zittende leden van het vertegenwoordigend orgaan. Dit vermindert de tijdsdruk voor de bij de vaststelling van de uitslag betrokken organen en biedt ruimere gelegenheid om eventuele fouten tijdig vóór het vaststellen van de uitslag te herstellen. Gelet op het voorgaande, stelt de regering voor het proces van vaststelling van de uitslag en de benoeming en toelating van de gekozenen het volgende tijdpad voor:

¹⁷ Zie paragraaf 2.1.2 van deze toelichting.

Dag	Gemeenten	Kiezers	CSB
Dag 0 (woensdag ¹⁸)	Dag van de stemming; stembureaus tellen stembiljetten.	Gelegenheid om bij het tellen aanwezig te zijn.	
Dag 1 (donderdag)	<p>GSB houdt openbare zitting, waar het de pv's van de stembureaus controleert en eventuele fouten herstelt, en de uitslag op gemeenteniveau vaststelt.</p> <p>Na de openbare zitting:</p> <ul style="list-style-type: none"> • maakt de burgemeester de pv's van de stembureaus en het GSB elektronisch openbaar; • legt de burgemeester kopieën daarvan ter inzage op het gemeentehuis totdat over toelating van de gekozenen is beslist; • brengt de burgemeester de papieren versie van de pv's en de eventuele digitale bestanden met uitslaggegevens naar het CSB. <p>Als de zitting aan het einde van de dag nog niet kan worden afgerond, wordt zij geschorst.</p>	Gelegenheid om bij de openbare zitting van het GSB aanwezig te zijn.	
Dag 2 (vrijdag)	<p>Eventueel: hervatting openbare zitting. In gemeenten met minder dan 50 stembureaus moet deze uiterlijk om 18 uur zijn afgerond.</p> <p>Eventueel: tweede openbare zitting (op verzoek van CSB), om eventuele resterende fouten te herstellen.</p>	<p>Gelegenheid om bij openbare zitting GSB aanwezig te zijn.</p> <p>Gelegenheid om bij CSB fouten in de openbaar gemaakte pv's te melden.</p>	CSB voert controle uit en ontvangt meldingen van kiezers, en laat eventueel een of meer GSB's opnieuw in openbare zitting bijeenkomen om eventuele fouten te herstellen.
Dag 3/4 (zater-/zondag)	<p>Eventueel: hervatting openbare zitting (in gemeenten met meer dan 50 stembureaus).</p> <p>Eventueel: tweede openbare zitting (op verzoek van CSB), om eventuele resterende fouten te herstellen.</p>	<p>Gelegenheid om bij openbare zitting GSB aanwezig te zijn (in gemeenten met meer dan 50 stembureaus).</p> <p>Gelegenheid om bij CSB fouten in de openbaar gemaakte pv's te melden.</p>	CSB voert controle uit en ontvangt meldingen van kiezers, en laat eventueel een of meer GSB's opnieuw in openbare zitting bijeenkomen om eventuele fouten te herstellen.
Dag 5 (maandag)	<p>Eventueel: hervatting openbare zitting GSB (in gemeenten met meer dan 50 stembureaus). De zitting moet uiterlijk om 18 uur zijn afgerond.</p> <p>Eventueel: tweede openbare zitting (op verzoek van CSB), om eventuele resterende fouten te herstellen.</p>	<p>Gelegenheid om bij openbare zitting GSB aanwezig te zijn (in gemeenten met meer dan 50 stembureaus).</p> <p>Gelegenheid om bij CSB fouten in de openbaar gemaakte pv's te melden.</p>	CSB voert controle uit en ontvangt meldingen van kiezers, en laat eventueel een of meer GSB's opnieuw in openbare zitting bijeenkomen om eventuele fouten te herstellen.
Dag 6/7/8 (dins-, woens- en donderdag)	Eventueel: tweede openbare zitting (op verzoek van CSB), om eventuele resterende fouten te herstellen.	Gelegenheid om bij CSB fouten in de openbaar gemaakte pv's te melden (tot 24 uur voorafgaand aan de openbare zitting van het CSB tot vaststelling van de uitslag).	CSB controleert de pv's op overgebleven fouten en beoordeelt binnengekomen meldingen van kiezers, en laat eventueel een of meer GSB's opnieuw in openbare zitting bijeenkomen om eventuele fouten te herstellen.

¹⁸ Voor Europees Parlementverkiezingen geldt een ander tijdpad, aangezien deze verkiezingen op een donderdag worden gehouden, en ingevolge de EU-Kiesakte ook speciale voorwaarden gelden voor het moment van bekendmaking van de verkiezingsuitslag.

Dag 9/10/11 (vrij-, zater- en zondag)	Eventueel: uitvoering hertelling.	Gelegenheid om bij de openbare zitting van het CSB aanwezig te zijn.	CSB houdt (zo spoedig mogelijk) openbare zitting tot vaststelling van de uitslag. CSB besluit eventueel tot hertelling van de stemmen die zijn uitgebracht in een of meer stembureaus.
Dag 12 (maandag)	Vertegenwoordigend orgaan onderzoekt geloofsbriefven.		
Dag 13 (dinsdag)	Vertegenwoordigend orgaan besluit over toelating gekozenen; leden oude vertegenwoordigend orgaan treden af.		

GSB = gemeentelijk stembureau

CSB = centraal stembureau

pv = proces-verbaal

Opmerking verdient nog het volgende. Als het centraal stembureau besluit tot een hertelling van de stemmen die zijn uitgebracht in één of meer stembureaus, zal die hertelling bij voorkeur moeten zijn afgerond vóór de twaalfde dag na de dag van de stemming. Alleen dan immers kan het centraal stembureau tijdig de uitslag van de verkiezing vaststellen en kan het vertegenwoordigend orgaan tijdig besluiten over de toelating van de gekozenen. Dit wetsvoorstel voorziet erin dat de gemeentelijke stembureaus eventuele fouten in de processen-verbaal van de stembureaus herstellen. Er hoeft dus niet langer, zoals onder de huidige Kieswet, te worden gewacht met het herstel van die fouten tot aan de openbare zitting van het centraal stembureau tot vaststelling van de uitslag. De kans dat het centraal stembureau of het vertegenwoordigend orgaan later tot een hertelling moeten besluiten, wordt hierdoor kleiner. De regering verwacht daarom dat, mochten het centraal stembureau of het vertegenwoordigend orgaan toch een hertelling nodig vinden, het in de meeste gevallen zal gaan om een hertelling op kleine schaal, die kan worden uitgevoerd binnen het tijdspad waarin dit wetsvoorstel voorziet.

Toch is niet uit te sluiten dat het centraal stembureau zich genoodzaakt ziet om tot een grootschalige hertelling te besluiten, omdat er nog zoveel fouten zijn overgebleven in de processen-verbaal, dat de uitslag van de verkiezing niet goed kan worden vastgesteld. Ook het vertegenwoordigend orgaan kan tot een dergelijke grootschalige hertelling besluiten. Zeker in grote gemeenten is het organiseren daarvan een grote operatie, die al snel meerdere dagen kost en daarom hoogstwaarschijnlijk niet tijdig vóór het aftreden van de leden van het oude vertegenwoordigend orgaan zal kunnen worden afgerond. Ingevolge artikel V 5 van de Kieswet staat een hertelling de toelating van nieuwe leden pas in de weg als zij invloed kan hebben op de zetelverdeling. Kandidaten op wie de hertelling geen invloed kan hebben, kunnen dus worden toegelaten. Mocht de hertelling op het moment van toelating van de benoemde kandidaten en het aftreden van de oude leden nog niet zijn voltooid, dan bestaat het vertegenwoordigend orgaan dus, zolang de definitieve verkiezingsuitslag niet is vastgesteld, uit minder leden dan het wettelijke vastgestelde aantal. De "resterende" leden worden dan door de nieuwe leden toegelaten.

Het centraal stembureau en het vertegenwoordigend orgaan kunnen ook besluiten tot de hertelling van *alle* stemmen. Bij gemeenteraadsverkiezingen, waar de verschillen in stemaantallen soms gering zijn, komt dit met enige regelmaat voor. Voor gemeenteraads-, provinciale staten- en waterschapsverkiezingen geldt dat, als op het tijdstip van periodieke aftreding van de zittende leden niet de geloofsbrieven van meer dan de helft van het wettelijk voorgeschreven aantal leden is goedgekeurd, de oude leden zitting houden totdat zulks is geschied (artikel V 15, eerste lid, van de Kieswet). De Kieswet kent een dergelijke bepaling niet voor Tweede Kamer- en Europees Parlementsverkiezingen, maar een algehele hertelling bij landelijke verkiezingen heeft zich, voor zover bekend, niet eerder voorgedaan. Bovendien verwacht de regering dat de in dit wetsvoorstel voorgestelde procedure voor de vaststelling van de verkiezingsuitslag, met ruime gelegenheid om fouten te herstellen, afdoende waarborg is tegen de noodzaak om bij landelijke verkiezingen tot een algehele hertelling te besluiten.

2.1.4 Centrale stemopneming

De Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming (Stb. 2013, nr. 240) maakt het mogelijk dat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, na instemming van de betrokken gemeenteraden, gemeenten kan aanwijzen die bij een verkiezing, in afwijking van de Kieswet, kunnen

experimenteren met een centrale opzet van de stemopneming (het tellen van de stembiljetten). In een experimenteergemeente verrichten de stembureaus op de dag van de stemming, na het sluiten van de stembus (om 21 uur), alleen een voorlopige telling op lijstniveau. De definitieve telling (inclusief de telling op kandidaatsniveau) vindt de volgende dag plaats, op een of meer centrale locaties. Deze centrale stemopneming wordt verricht door een daarvoor aangewezen gemeentelijk stembureau. De Experimentenwet vervalt op 1 januari 2021. Tot die datum is het mogelijk dat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een of meer gemeenten aanwijst die bij een verkiezing kunnen experimenteren met een centrale stemopneming. Dit wetsvoorstel staat daaraan niet in de weg. Wel komt als gevolg van dit wetsvoorstel de grondslag om voor een dergelijk experiment een gemeentelijk stembureau in te stellen, te vervallen.

2.1.5 Eerste Kamerverkiezingen

Ook voor de Eerste Kamerverkiezingen regelt dit wetsontwerp dat het centraal stembureau (de Kiesraad) de processen-verbaal van de stembureaus van de provinciale staten en zijn eigen proces-verbaal onverwijld op elektronische wijze openbaar maakt. Ook voor deze openbaarmaking geldt dat daarover bij of krachtens algemene maatregel van bestuur nadere regels kunnen worden gesteld. Het wetsvoorstel voorziet niet in een bevoegdheid voor het centraal stembureau om fouten in de processen-verbaal van de stembureaus van provinciale staten te herstellen. Er is de regering niet gebleken dat er in de praktijk een behoefte is aan het toekennen van die bevoegdheid. Dat heeft vooral te maken met het feit dat het risico op fouten bij het tellen van de stemmen bij Eerste Kamerverkiezingen klein is, gelet op het wezenlijk andere karakter van de stemming en de stemopneming bij deze verkiezingen.

2.2 Eisen aan digitale hulpmiddelen in het verkiezingsproces

Digitale hulpmiddelen die worden gebruikt in het verkiezingsproces moeten betrouwbaar zijn. De werking van de hulpmiddelen moet transparant en controleerbaar zijn, zodat er vertrouwen kan zijn en blijven in die middelen.

De huidige Kieswet (artikel P 1a) maakt het alleen mogelijk om eisen te stellen aan het gebruik van programmatuur door het centraal stembureau bij de berekening van de verkiezingsuitslag en de zetelverdeling. Voor andere hulpmiddelen bij het berekenen van de uitslag en voor het digitaal doorgeven van de door de gemeente gemaakte (op)tellingen zijn er nu geen eisen. Dat geldt ook voor andere hulpmiddelen die de gemeenten willen gebruiken voor het controleren in het stemlokaal door het stembureau van de geldigheid van de stempas (de zogenoemde stembureau-app). De Commissie voor het onderzoek van de geloofsbrieven van de Tweede Kamer heeft na de Tweede Kamerverkiezing van 15 maart 2017 in haar verslag van het geloofsbrievenonderzoek aandacht gevraagd voor deze app.¹⁹ De toelating van de kiezer tot de stemming is een cruciaal onderdeel van het verkiezingsproces. Als het stembureau de kiezer niet toelaat, moet duidelijk zijn waarom niet. De Kiesraad heeft in zijn advies over de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing ook opgeroepen om voor deze hulpmiddelen eisen in de wet- en regelgeving te formuleren.

De eisen waaraan de gebruikte digitale hulpmiddelen moeten voldoen, worden neergelegd in het Kiesbesluit (een algemene maatregel van bestuur) en in de Kies- en referendumregeling (een ministeriële regeling). De eisen in het Kiesbesluit zijn algemeen van aard en zien op de waarborgen die gelden voor het verkiezingsproces.

¹⁹ Zie Handelingen II, 2016/17, nr. 58, item 3.

Dat betreft in elk geval de waarborgen transparantie, controleerbaarheid en integriteit, zoals geformuleerd door de Adviescommissie inrichting verkiezingsproces (Commissie-Korthals Altes).²⁰ De meer specifieke eisen, die zien op de verschillende digitale hulpmiddelen die kunnen worden gebruikt, worden vastgelegd in de Kies- en referendumregeling. Deze eisen zullen periodiek moeten worden herijkt, om na te gaan of ze nog voldoen, gelet op actuele dreigingen en risico's.

De regering stelt verder voor om de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de bevoegdheid te geven om te besluiten dat bepaalde digitale hulpmiddelen niet kunnen worden gebruikt voor de toelating van de kiezer tot de stemming of voor de berekening van de verkiezingsuitslag of de zetelverdeling. Er kunnen zich situaties voordoen waarin er reden kan zijn om te twijfelen aan de betrouwbaarheid of juiste werking van bepaalde digitale hulpmiddelen die in deze fasen van het verkiezingsproces worden gebruikt. Een aanwijzingsbevoegdheid voor de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, in diens rol als eindverantwoordelijke voor de inrichting van het verkiezingsproces, kan in dergelijke gevallen uitkomst bieden. Digitale hulpmiddelen in de genoemde fasen van het verkiezingsproces kunnen op zijn aanwijzing niet worden gebruikt als daardoor de geldigheid van de stemming of de betrouwbaarheid van de verkiezingsuitslag of de berekening van de zetelverdeling in gevaar kan worden gebracht.

2.3 Overige aanpassingen in de Kieswet

2.3.1 Kandidaten geen lid stembureau, gemeentelijk stembureau of centraal stembureau

In het verleden werden de voorzitters van stembureaus verplicht gerekruteerd uit raadsleden. Hoewel deze bepaling in 1989 is geschrapt,²¹ is het in sommige gemeenten nog steeds gebruikelijk dat (kandidaat-)raadsleden optreden als voorzitter of lid van een stembureau. De regering vindt het van belang dat (de schijn van) de verstrengeling van persoonlijke belangen wordt voorkomen, en stelt daarom voor te regelen dat leden van het stembureau, het gemeentelijk stembureau of het centraal stembureau niet tevens kandidaat kunnen zijn voor de aan de orde zijnde verkiezing. Concreet betekent dit dat kandidaat-raadsleden geen lid kunnen zijn van een stembureau, een gemeentelijk of een centraal stembureau bij gemeenteraadsverkiezingen, maar wel bij andere verkiezingen.

Het enkele feit dat iemand politiek actief is, is nog geen uitsluitingsgrond voor het lidmaatschap van een stembureau. Een wethouder of een lid van het (afdelings)bestuur van een politieke partij kan bij raadsverkiezingen dus lid zijn van een stembureau. Hetzelfde geldt voor zittende volksvertegenwoordigers, mits zij dus niet tevens (opnieuw) kandidaat zijn voor de desbetreffende verkiezing.

2.3.2 Gewaarmerkt, recent uittreksel uit handelsregister bij registratie van een aanduiding

De Kiesraad heeft voorgesteld om in het derde lid, onder b, van de artikelen G 1, G 2, G 2a en G 3, van de Kieswet duidelijk te maken dat niet een bewijs van inschrijving in het handelsregister, maar een gewaarmerkt, recent uittreksel uit het handelsregister moet worden overgelegd bij de registratie van een aanduiding.²² Ten eerste is het uittreksel gewaarmerkt, terwijl een bewijs van inschrijving dat niet is. Ten tweede kan een bewijs van inschrijving sterk verouderd zijn. Het voorschrift

²⁰ Adviescommissie inrichting verkiezingsproces – Stemmen met vertrouwen, blz. 5 en blz. 17 e.v.

²¹ Wet van 28 september 1989, Stb. 1989, 423; zie Kamerstukken II, 1987/88, 20 264, nr. 3, blz. 109.

²² Zie Kamerstukken II, 2014/15, 31 142, nr. 51, blg. 544112.

dat het uittreksel recent is (maximaal een half jaar oud) zorgt ervoor dat de vertegenwoordigingsbevoegdheid van de groepering op het moment van het verzoek kan worden vastgesteld. De regering is het hiermee eens en stelt daarom voor genoemde artikelen op deze manier aan te passen.

2.3.3 Centraal stembureau krijgt meer tijd om na te gaan of geconstateerde verzuimen zijn hersteld

Op de dag van de kandidaatstelling moeten politieke groeperingen een kandidatenlijst en bijbehorende bescheiden inleveren. Als het centraal stembureau in de daaropvolgende zitting tot onderzoek van de kandidatenlijsten verzuimen constateert, krijgt de desbetreffende politieke groepering tot de derde dag na deze zitting, om 15 uur, de gelegenheid om die verzuimen te herstellen (artikel I 2, tweede lid, van de Kieswet). Een uur later, om 16 uur, moet het centraal stembureau de zitting houden waarin het (onder meer) beslist over de geldigheid van de kandidatenlijsten (artikel I 4 van de Kieswet), en waarin dus ook moet worden beoordeeld of de verzuimen zijn hersteld. De Kiesraad heeft geconstateerd dat politieke groeperingen de dag van de kandidaatstelling in toenemende mate zien als formaliteit, en dat zij de verzuimperiode soms maximaal benutten.²³ Gevolg kan zijn dat het centraal stembureau aan een uur niet voldoende heeft om te beoordelen of de geconstateerde verzuimen zijn hersteld.²⁴ De regering stelt daarom voor om de aanvangstijd van de zitting van het centraal stembureau te verplaatsen naar 19 uur.

2.3.4 Geen verplichte inlevering stempas bij verzoek om kiezerspas

Sinds eind 2013 is de kiezerspas, waarmee kiezers hun stem kunnen uitbrengen in elk willekeurig stemlokaal binnen het gebied van het orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden, een separaat document. Voorheen zette de gemeente een stempas om in een kiezerspas, door op de achterkant van de stempas een gemeentestempel te zetten. Nu de kiezerspas een separaat document is geworden, is het volgens de Kiesraad niet meer nodig dat de kiezer die een kiezerspas aanvraagt, bij zijn aanvraag zijn stempas overlegt.²⁵ De regering is het hiermee eens en stelt daarom voor artikel K 6, derde lid, te schrappen.

2.3.5 Verlenging termijn registratie aanduiding voor Eerste Kamerverkiezing

Politieke groeperingen die onder een bepaalde naam (in de Kieswet "aanduiding" geheten) willen meedoen aan een Eerste Kamerverkiezing, maar van wie geen aanduiding is vermeld in het register van aanduidingen voor de Tweede Kamerverkiezingen, moeten voor deze Eerste Kamerverkiezing een aanduiding laten registreren door het centraal stembureau. Nu wordt de uitslag van de provinciale statenverkiezingen pas bekend ná de uiterste datum waarop registratieverzoeken kunnen worden ingediend.²⁶ Dat is onwenselijk, omdat politieke groeperingen hun besluit om een aanduiding voor de Eerste Kamerverkiezing te laten registreren, waarvoor leges zijn verschuldigd, niet kunnen laten afhangen van de vraag of zij

²³ Zie Kamerstukken II, 2016/17, 31 142, nr. 62, blg. 811017.

²⁴ Zo moest de Kiesraad op vrijdag 3 februari 2017 zijn zitting tot onderzoek van de kandidatenlijsten ten behoeve van de Tweede Kamerverkiezing van 15 maart 2017 meteen na openen weer schorsen, omdat de controlewerkzaamheden nog niet waren afgerond.

²⁵ Zie Kamerstukken II, 2014/15, 31 142, nr. 51, blg. 544112.

²⁶ Tot de drieënveertigste dag voor de kandidaatstelling kunnen registratieverzoeken worden ingediend (artikel Q 6, tweede lid, van de Kieswet). De dag van de kandidaatstelling voor de Eerste Kamerverkiezing valt op de dinsdag in de periode van 19 tot en met 25 april (artikel Q 4 van de Kieswet). De drieënveertigste dag voor de kandidaatstelling valt dus op een maandag in de periode van 7 tot en met 13 maart. De provinciale statenverkiezingen worden gehouden op de woensdag in de periode van 15 tot en met 21 maart (artikel F 1, eerste lid, gelezen in samenhang met artikel J 1, eerste lid, van de Kieswet).

een of meer zetels behalen bij de provinciale statenverkiezingen. Dit wetsontwerp maakt het daarom twee weken langer mogelijk om registratieverzoeken in te dienen, namelijk tot de negenentwintigste dag voor de kandidaatstelling voor de Eerste Kamerverkiezing. Politieke groeperingen hebben dan tot enkele dagen ná het onherroepelijk worden van de uitslag van de provinciale statenverkiezingen de gelegenheid om een aanduiding te laten registreren voor de Eerste Kamerverkiezing.

2.4 Zendtijd voor politieke partijen

De Mediawet 2008 bepaalt dat politieke partijen die zijn vertegenwoordigd in de Eerste en/of Tweede Kamer, jaarlijks gedurende een aantal uren zendtijd krijgen bij de publieke omroep. Voorafgaand aan een Europees Parlements- of Tweede Kamerverkiezing krijgen zij zendtijd voor het uitzenden van verkiezingsspotjes. De reguliere zendtijd komt dan tijdelijk te vervallen.

Politieke groeperingen die nog niet in de Tweede Kamer zijn vertegenwoordigd, moeten, ingevolge artikel H 4 van de Kieswet, ondersteuningsverklaringen inleveren voor elke kieskring waarin zij aan de Tweede Kamerverkiezing willen meedoen. Deze ondersteuningsverklaringen moeten door kiesgerechtigden worden afgelegd op het gemeentehuis (op Bonaire, St. Eustatius en Saba: het bestuurskantoor). Voor het vergaren van ondersteuningsverklaringen hebben politieke groeperingen twee weken de tijd.

Om voor verkiezingszendtijd in aanmerking te komen, moeten partijen die nog geen zetel hebben in de Tweede Kamer, in alle kieskringen meedoen aan de Tweede Kamerverkiezing (zie artikel 6.1, tweede lid, onderdeel a, van de Mediawet 2008). Voor nieuwe partijen is het vaak lastig om, binnen genoemde termijn van twee weken, óók voor (voldoende) ondersteuningsverklaringen te zorgen in kieskring 20 (Bonaire). Slagen zij hier niet in, dan is de consequentie dat zij niet in aanmerking komen voor verkiezingszendtijd. De regering vindt die consequentie te ver gaan en acht het van belang dat er op dit punt een gelijk speelveld is tussen partijen die aan de verkiezing meedoen. Daarom wordt voorgesteld in de Mediawet 2008 te regelen dat een politieke groepering in ten minste 19 van de 20 kieskringen moet meedoen aan een Tweede Kamerverkiezing om voorafgaand aan die verkiezing voor verkiezingszendtijd in aanmerking te komen. Dat houdt in dat een politieke groepering één kieskring (naar keuze) kan overslaan, zonder dat dit consequenties heeft voor de zendtijd. Gelet op de afstand met Europees Nederland zal die keuze in veel gevallen vallen op kieskring 20, maar er kan desgewenst ook een andere kieskring worden overgeslagen. Wel is uiteraard de consequentie dat de groepering in de desbetreffende kieskring dan ook niet meedoet aan de verkiezing. Voor de Tweede Kamerverkiezingen in Bonaire, Sint Eustatius en Saba wordt eenzelfde wijziging van artikel 11, tweede lid, onderdeel b, van de Mediawet BES voorgesteld.

3. GEVOLGEN EN UITVOERING

3.1 Gevolgen voor burgers, bedrijven en professionals

De voorgestelde wijzigingen hebben slechts beperkte gevolgen voor burgers, bedrijven en professionals. Burgers kunnen geen voorzitter of lid meer zijn van het stembureau als zij voor de betreffende verkiezing verkiesbaar zijn. Het voorzitterschap of lidmaatschap van het stembureau is geen verplichting en is niet als administratieve last aangeduid in de 'Nulmeting AL Burger' van het ministerie van BZK (2002). De desbetreffende wijziging leidt dus niet tot wijziging in de lasten voor burgers.

Bij het aanvragen van een kiezerspas hoeft de stempas niet meer te worden ingeleverd. De last van het inleveren de stempas is in de nulmeting niet in beeld

gebracht, zodat het (positieve) effect op de belasting van de burger niet in tijd en/of geld is te waarderen.

Ook voor politieke partijen hebben de voorgestelde wijzigingen beperkte gevolgen. Groeperingen die een aanduiding willen laten registreren, moeten niet langer een bewijs van inschrijving in het handelsregister overleggen, maar een gewaarmerkt, maximaal een halfjaar oud uittreksel uit het handelsregister. Een dergelijk uittreksel kan via de website van de Kamer van Koophandel worden aangevraagd. Hiervoor zijn leges verschuldigd. Aangenomen wordt dat de tijdsbelasting ongewijzigd blijft. De verlenging van de termijn voor de registratie van een aanduiding voor de Eerste Kamerverkiezing heeft als positief effect dat een nieuwe partij de registratie, en daarmee de betaling van leges, kan uitstellen tot het moment dat zeker is dat in de provinciale staten (voldoende) personen zijn verkozen om kans te maken op een zetel in de Eerste Kamer.

Verder hoeven politieke groeperingen niet langer in *alle*, maar in 19 van de 20 kieskringen mee te doen om in aanmerking te komen voor zendtijd voor politieke partijen op grond van art. 6.1 van de Mediawet 2008 en artikel 11 van de Mediawet BES. Zij kunnen daarmee tijd en geld besparen.

3.2 (Financiële) gevolgen voor de overheid

Gemeenten moeten een gemeentelijk stembureau instellen, en zorgen voor voldoende ambtelijke ondersteuning van de leden daarvan. Het gemeentelijk stembureau houdt na elke verkiezing een openbare zitting tot vaststelling van de uitslag op gemeenteniveau. Anderzijds worden de twintig hoofdstembureaus afgeschaft, en dus ook de openbare zittingen van deze organen tot vaststelling van de uitslag op kieskringniveau.

Gemeenten moeten ook alle processen-verbaal van de stembureaus en het gemeentelijk stembureau elektronisch openbaar maken. De omvang van deze extra werkzaamheden zal afhankelijk zijn van het aantal stembureaus, en van de bij of krachtens algemene maatregel van bestuur vast te stellen regels over de manier waarop de processen-verbaal openbaar moeten worden gemaakt (zie § 2.1.3 van deze toelichting).

Aan de digitale (hulp)middelen die tijdens het verkiezingsproces worden gebruikt, zullen meer eisen worden gesteld. Zoals nu al gebruikelijk is, moet de gebruiker van de digitale middelen door een onafhankelijke instantie laten toetsen of aan de voorgeschreven eisen wordt voldaan. De extra eisen en toetsen kunnen ertoe leiden dat de kosten voor de gemeenten van de programmatuur en het toetsen toenemen. In welke mate de kosten stijgen, is thans niet in te schatten. Tot nu toe kunnen gemeenten voor een aantal onderdelen van het verkiezingsproces programmatuur gebruiken die gratis beschikbaar wordt gesteld door de Kiesraad. Voor de onderdelen waarvoor dat verplicht is, is de programmatuur ook al door een externe partij getoetst. De gemeenten hoeven de programmatuur niet zelf nogmaals te laten toetsen.

4. INWERKINGTREDING

Dit wetsvoorstel treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip, waarbij de inwerkingtreding voor de verschillende onderdelen verschillend kunnen zijn. Bij bepalen van het moment van inwerkingtreding zal er rekening mee worden gehouden dat er geen belemmering ontstaan voor de voorbereiding van een verkiezing. Om deze reden kan het zijn dat afgeweken moet worden van de vaste verandermomenten.

5. ADVIES EN CONSULTATIE

PM

ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING

Artikel I

A, B, C en D

In deze onderdelen wordt bepaald dat het aantreden van de leden van een vertegenwoordigend orgaan niet langer plaatsvindt op de donderdag acht dagen na de dag van stemming, maar op de dinsdag dertien dagen na de dag van stemming. Voor een verdere toelichting wordt verwezen naar paragraaf 2.1.3, onder g, van deze toelichting.

E

Geregeld wordt dat personen die kandidaat zijn voor het orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden, geen lid of plaatsvervangend lid kunnen zijn van een stembureau, een gemeentelijk stembureau of het centraal stembureau voor deze verkiezing. Voor een verdere toelichting wordt verwezen naar paragraaf 2.3.1 van deze toelichting. De leden van een gemeentelijk stembureau kunnen niet worden benoemd als lid of plaatsvervangend lid van een stembureau of van het centraal stembureau (de nieuwe artikelen E4, tweede lid, onderdeel b, en E 6, derde lid). Hiermee wordt beoogd te voorkomen dat leden van het een stembureau dan wel een gemeentelijk stembureau hun eigen werk controleren. Ten slotte wordt de formulering in artikel E 4, tweede lid, onderdeel b, aangepast. In deze bepaling is thans, voor zover hier van belang, geregeld dat benoemde leden van het centraal stembureau niet kunnen worden benoemd als lid van een stembureau. De Kiesraad wijst erop dat deze formulering onduidelijkheid schept over de vraag of een burgemeester zitting kan nemen in een stembureau terwijl hij voor dezelfde verkiezing ook voorzitter is van het centraal stembureau.²⁷ Immers, hoewel hij als voorzitter lid is van het centraal stembureau, is hij dat evenwel van rechtswege en niet op basis van een benoeming (artikel E 7, tweede lid en artikel E 11, van de Kieswet). In dit onderdeel wordt verduidelijkt dat alle leden van het centraal stembureau (en het gemeentelijk stembureau) zijn uitgezonderd van benoeming als lid van het stembureau, waaronder derhalve ook een burgemeester, voor zover hij voorzitter is van het gemeentelijk stembureau dan wel het centraal stembureau.

F

De huidige paragraaf 3 van hoofdstuk E betreft de instelling van de hoofdstembureaus. Aangezien de hoofdstembureaus komen te vervallen, wordt in de nieuwe paragraaf 3 de instelling van het gemeentelijk stembureau geregeld. In de nieuwe paragraaf 4 wordt evenals de huidige paragraaf 4 de instelling van de centrale stembureaus geregeld. Om doornummering van de artikelen in hoofdstuk E mogelijk te maken, wordt de paragraaf opnieuw vastgesteld.

Artikelen E 5 tot en met E 8

Het nieuwe artikel E 5 regelt dat voor elke verkiezing een gemeentelijk stembureau wordt ingesteld. In dit verband wordt ook verwezen naar paragraaf 2.1.3, onder a, van deze toelichting. Uit de formulering van het eerste lid van artikel E 5 volgt dat in

²⁷ Zie Kamerstukken II, 2014/15, 31 142, nr. 46, blg. 381829.

het geval van gecombineerde staten- en waterschapsverkiezingen, voor beide verkiezingen een eigen gemeentelijk stembureau wordt ingesteld. Eén gemeentelijk stembureau stelt de stemtotalen vast voor de provinciale statenverkiezing, terwijl het andere gemeentelijke stembureau de stemtotalen vaststelt voor de verkiezing voor het algemeen bestuur. Met het nieuwe artikel E 5, eerste lid, is overigens niet geregeld dat voor iedere verkiezing steeds opnieuw een gemeentelijk stembureau moet worden ingesteld of dat de samenstelling steeds een andere moet zijn. De leden worden immers voor vier jaar benoemd en uit de regels over de benoeming van de leden, zoals hierna nader wordt toegelicht, volgt niet zonder meer dat de samenstelling voor ieder verkiezing een andere moet zijn. Indien een gemeente in de gebieden van twee of meer waterschappen ligt, wordt met het oog op de controlerende en corrigerende taak noodzakelijk geacht dat voor elke waterschapsverkiezing een eigen gemeentelijk stembureau wordt ingesteld. Elk gemeentelijk stembureau verricht de toegewezen taken voor één van de waterschapsverkiezingen (het nieuwe artikel E 5, tweede lid). Voor de verkiezing van de leden van de gemeenteraad wordt ook een gemeentelijk stembureau ingesteld. Het gemeentelijk stembureau is verantwoordelijk voor het controleren van de juistheid van de processen-verbaal van de stembureau en het totaliseren van de stemtotalen. Het centraal stembureau is verantwoordelijk voor de vaststelling van de uitslag van gemeenteraadsverkiezingen en de zetelverdeling.

Ook voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer en de leden van de eilandsraad in de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba wordt een gemeentelijk stembureau ingesteld (de artikelen Ya 1, Ya 3 en Ya 12, gelezen in verbinding met het voorgestelde artikel). Voor de verkiezing van het Europees parlement wordt eveneens een gemeentelijk stembureau ingesteld. Dit vloeit voort uit artikel Y 2, gelezen in verbinding met het nieuwe artikel E 5. Voor de Eerste Kamerverkiezing wordt geen gemeentelijk stembureau ingesteld, aangezien de gemeente daarbij geen rol heeft.

Het gemeentelijk stembureau valt onder de verantwoordelijkheid van burgemeester en wethouders. Vanuit deze verantwoordelijkheid worden de leden van het gemeentelijk stembureau, onder wie de voorzitter, door burgemeester en wethouders benoemd voor de duur van vier jaar en wijzen zij voor de zitting van gemeentelijk stembureau een geschikte locatie aan.

Doordat artikel E 4, tweede en vierde lid, van overeenkomstige toepassing is (het nieuwe artikel E 6, derde lid), moeten de leden van het gemeentelijk stembureau ten minste achttien jaar zijn en na het volgen van een training naar het oordeel van burgemeester en wethouders over voldoende kennis en vaardigheden beschikken over het verkiezingsproces. Eventueel kan bij algemene maatregel van bestuur worden bepaald dat bij de training een toets wordt voorgeschreven die met goed gevolg moet zijn afgelegd. Een persoon kan niet tot lid van het gemeentelijk stembureau worden benoemd die uit het kiesrecht is ontzet, lid is van het hoofdstembureau of centraal stembureau, bij een vorige verkiezing heeft gehandeld in strijd met het bij of krachtens de Kieswet bepaalde of die kandidaat is voor de verkiezing van het betreffende vertegenwoordigend orgaan (zie ook de toelichting bij onderdeel E). Ten slotte kunnen bij algemene maatregel van bestuur nadere regels worden gesteld over de inrichting, samenstelling en werkwijze van het gemeentelijk stembureau. Gedacht kan worden aan bepalingen over de verhinderende van leden om een zitting bij te wonen of een vastgestelde werkwijze in geval van het herstellen van fouten in het proces-verbaal van een stembureau of in geval van een hertelling.

Het nieuwe artikel E 8 regelt de instelling van een gemeentelijk briefstembureau voor de totalisering van de stemmen die in het buitenland zijn uitgebracht. Het gemeentelijk briefstembureau valt onder de verantwoordelijkheid van gemeente Den Haag. Verwezen wordt naar paragraaf 2.1.3., onder a, van deze toelichting. De bepalingen over de benoeming als lid van een stembureau en de duur van de benoeming gelden eveneens voor het gemeentelijk briefstembureau.

Artikelen E 9 tot en met E 14

Ingevolge het huidige artikel E 11 treedt het hoofdstembureau voor de verkiezing van de leden van provinciale staten, het algemeen bestuur en de gemeenteraad tevens als centraal stembureau op. Als gevolg van het vervallen van het orgaan hoofdstembureau, dient de instelling van het centraal stembureau voor voormelde verkiezingen opnieuw te worden geregeld. In dit verband wordt voorgesteld inhoudelijk aan te sluiten bij de bepalingen over de instelling van de hoofdstembureaus. Dit betekent dat het centraal stembureau bestaat uit vijf leden, waaronder de voorzitter. De benoemingen van de leden geschieden voor de duur van vier jaar (het nieuwe artikel E 13). Voor de verkiezing van de leden van provinciale staten is het centraal stembureau gevestigd in de gemeente waar de vergadering van de staten wordt gehouden en is de voorzitter de burgemeester van de betreffende gemeente. De overige leden worden benoemd door gedeputeerde staten (het nieuwe artikel E 10). Voor de verkiezing van de leden van het algemeen bestuur is het centraal stembureau gevestigd in de gemeente die daarvoor door het algemeen bestuur wordt aangewezen en is de voorzitter van het waterschap de voorzitter van het centraal stembureau. De overige leden worden benoemd door het dagelijks bestuur (het nieuwe artikel E 11). Voor de verkiezing van de leden van de gemeenteraad is de burgemeester voorzitter van het centraal stembureau en worden de overige leden benoemd door het dagelijks bestuur (het nieuwe artikel E 12). Evenals voor het gemeentelijk stembureau kunnen bij algemene maatregel van bestuur nadere regels worden gesteld over de inrichting, samenstelling en werkwijze van het centraal stembureau (het nieuwe artikel E 14).

Bij Tweede Kamer- en Europese Parlementsverkiezingen fungeert de Kiesraad als centraal stembureau. Dit wetsvoorstel brengt daarin geen verandering in (het nieuwe artikel E 9).

G

In het huidige artikel P 1a is geregeld dat het centraal stembureau, indien het programmatuur gebruikt ten behoeve van de berekening van de uitslag van de verkiezing of de berekening van de zetelverdeling, op een algemeen toegankelijke wijze openbaar maakt welke programmatuur het gebruikt. Daarnaast is een wettelijke grondslag opgenomen om eisen te stellen in het geval het centraal stembureau programmatuur wil gebruiken bij het berekenen van de uitslag van de verkiezing of de berekening van de zetelverdeling. In dit wetsvoorstel wordt voorgesteld deze bepaling uit te breiden, hetgeen is toegelicht in paragraaf 2.2 van deze toelichting. Aangezien de voorgestelde bepaling niet enkel betrekking heeft op het gebruik van digitale hulpmiddelen door het centraal stembureau, maar ook door de gemeentelijk stembureaus en de stembureaus, is deze bepaling opgenomen in een nieuwe paragraaf 5 in hoofdstuk E van de Kieswet, na de paragrafen over de instelling van de stembureaus, de gemeentelijke stembureaus en de centrale stembureaus (het nieuwe artikel E 15). De inhoud van het huidige artikel P 1a komt daarmee te vervallen (zie ook de toelichting bij onderdeel AA). Met digitale hulpmiddelen wordt overigens bedoeld de in het bijzonder voor het verkiezingsproces bestemde digitale hulpmiddelen en derhalve niet digitale

hulpmiddelen die onder de reikwijdte van andere wetten vallen of software zoals Microsoft Excel.

H

Dit onderdeel regelt dat bij indiening van een verzoek tot registratie van een aanduiding van een politieke groepering voor deelname aan een verkiezing een gewaarmerkt uittreksel uit het handelsregister moet worden overgelegd, dat ten tijde van indiening van het verzoek niet ouder is dan zes maanden. Voor een toelichting op dit onderdeel wordt verwezen naar paragraaf 2.3.2 van deze toelichting.

I

Voor Tweede Kamer- en provinciale statenverkiezingen regelt de Kieswet (in de artikelen H 12 en H 13) dat degene die de waarborgsom betaalt die nodig is voor deelname aan de verkiezing, daarvan voor elke kieskring een bewijs ontvangt. De Kiesraad wijst er terecht op dat dit niet meer nodig is.²⁸ Voorheen werden kandidatenlijsten ingeleverd bij het hoofdstembureau van de kieskring waar aan de verkiezing werd deelgenomen. Het was logisch dat degene die de waarborgsom betaalde, daarvan voor elke kieskring een bewijs ontving. Nu de wet sinds 1 december 2013 voorschrijft dat kandidatenlijsten worden ingeleverd bij het centraal stembureau²⁹ en de hoogte van de waarborgsom onafhankelijk is van het aantal kieskringen waarvoor een kandidatenlijst wordt ingeleverd, kan met één bewijs van betaling worden volstaan.

J en K

Bij Tweede Kamerverkiezingen en provinciale statenverkiezingen in een provincie die uit meer dan één kieskring bestaat, draagt het centraal stembureau er thans zorg voor dat de hoofdstembureaus op de tweede dag na de kandidaatstelling een afschrift van de kandidatenlijsten ontvangen die voor de desbetreffende kieskring zijn ingeleverd. Het hoofdstembureau, dat in deze gevallen immers niet samenvalt met het centraal stembureau, dient de afschriften van de kandidatenlijsten tijdig te ontvangen, teneinde na de stemming de uitslag op kieskringniveau vast te kunnen stellen. Aangezien in dit wetsvoorstel wordt voorgesteld de hoofdstembureaus te laten vervallen en de taak van de vaststelling van de uitslag op kieskringniveau aan het centraal stembureau over te dragen, kan de inhoud van het huidige tweede lid van artikel I 1 komen te vervallen. Ten behoeve van de kenbaarheid van de kandidatenlijsten waarmee politieke groeperingen in een gemeente aan een verkiezing deelnemen, wordt geregeld dat het centraal stembureau de afschriften van die kandidatenlijsten aan de burgemeester van de betreffende gemeente doet toekomen. De burgemeester legt deze afschriften zo spoedig mogelijk na ontvangst ter inzage op het gemeentehuis (de nieuwe artikelen I 1, tweede lid en I 3, tweede lid en artikel Ya 10, tweede lid).

L

In dit onderdeel wordt geregeld dat de zitting van het centraal stembureau over onder meer de geldigheid van de ingeleverde kandidatenlijsten wordt verplaatst van zestien uur naar negentien uur op de laatste dag van de termijn waarbinnen politieke groeperingen geconstateerde verzuimen kunnen herstellen. Hiermee wordt het centraal stembureau meer tijd gegund om na te gaan of geconstateerde

²⁸ Zie Kamerstukken II, 2016/17, 31 142, nr. 62, blg. 811017.

²⁹ Zie Wet van 3 juli 2013, Stb. 2013, 289.

verzuimen zijn hersteld. Verwezen worden naar paragraaf 2.3.3 van deze toelichting. De termijn voor het herstellen van verzuimen voor politieke groeperingen (binnen drie dagen na de zitting van het centraal stembureau tot het onderzoeken van de kandidatenlijsten) blijft overigens ongewijzigd (artikel I 2, tweede lid).

M

In artikel H 5 is reeds geregeld dat op de kandidatenlijst een of meer personen worden vermeld die bij verhindering van de inleveraar bevoegd zijn tot het herstel van verzuimen. Artikel I 8, eerste lid, wordt aldus gewijzigd opdat expliciet wordt geregeld dat die personen tevens bevoegd zijn om bij verhindering van de inleveraar een verzuim hangende het beroep tegen een beschikking over de geldigheid van een kandidatenlijst te herstellen.

N

Ingevolge artikel I 17 van de Kieswet maakt het centraal stembureau, nadat onherroepelijk is beslist over de geldigheid van de ingeleverde kandidatenlijsten, de lijsten zo spoedig mogelijk openbaar. Artikel I 15 van de Kieswet bepaalt dat, nadat de nummering van de lijsten heeft plaatsgevonden, ook deze nummering openbaar moet worden gemaakt. De Kiesraad heeft erop gewezen dat, nu het besluit over de geldigheid van de kandidatenlijsten en de nummering van de geldige lijsten in dezelfde openbare zitting wordt gehouden, kan worden volstaan met de publicatie als bedoeld in artikel I 17 van de Kieswet.³⁰ De regering is het daarmee eens en stelt daarom voor het tweede en derde lid van artikel I 15 van de Kieswet te schrappen.

O, T

Ter bevordering van de transparantie en de controleerbaarheid van de uitvoering van de taken door het stembureau wordt in de artikel J 35 en N 10 geregeld dat het stembureau in het proces-verbaal inzichtelijk maakt hoe is omgegaan met de bezwaren die bij het stembureau zijn ingebracht. Hetzelfde wordt geregeld ten aanzien van bezwaren die bij het gemeentelijk stembureau en het centraal stembureau worden ingebracht (de nieuwe artikelen O 5 en P 22, eerste lid). Zie ook paragraaf 2.1.3, onder a, van deze toelichting.

P

De Kiesraad heeft opgemerkt dat in artikel K 11, tweede lid, van de Kieswet ten onrechte artikel J 25, vijfde lid, van de Kieswet van overeenkomstige toepassing wordt verklaard.³¹ De kiezerspas behoort immers niet te worden getoetst aan het register van ongeldige stempassen. De regering is het hiermee eens en stelt daarom voor deze toepassing te schrappen.

Q

In dit onderdeel wordt geregeld dat de voorwaarde van inlevering van de stempas bij het verzoek om verstrekking van een kiezerspas komt te vervallen. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar paragraaf 2.3.4 van deze toelichting.

³⁰ Zie Kamerstukken II, 2016/17, 31 142, nr. 62, blg. 811017.

³¹ Zie Kamerstukken II, 2014/15, 31 142, nr. 51, blg. 544112.

R, S, U, V, W, X,

Met het oog op de uitoefening van de taken van het gemeentelijk stembureau wordt geregeld dat de stembureaus het proces-verbaal en de verzegelde pakken met de stempassen, kiezerspassen en volmachtbewijzen, bedoeld in artikel N 2, alsmede de pakken met de stembiljetten, bedoeld in artikel N 9, overbrengen naar burgemeester, die deze vervolgens overbrengt naar het gemeentelijk stembureau (het eerste en nieuwe tweede lid van artikel N 11). Voor de briefstembureaus geldt dat de processen-verbaal en de verzegelde pakken, bedoeld in artikel M 8, N 2, N 9 en N 16 door tussenkomst van de burgemeester van Den Haag worden overgebracht naar het gemeentelijk briefstembureau (de nieuwe artikelen N 20, derde lid, en N 21).

De taken van de burgemeester met betrekking tot de totalisering van de stemaantallen van de stembureaus komen te vervallen, omdat deze worden toebedeeld aan het gemeentelijk briefstembureau. Hetzelfde geldt voor de taken van de burgemeester van Den Haag met betrekking tot de totalisering van de stemaantallen van de briefstembureaus. Die taken worden overgenomen door het gemeentelijk briefstembureau. Het tweede lid (oud) tot en met het vijfde lid van artikel N 11 komen derhalve te vervallen. Verwezen wordt naar paragraaf 2.1.3, onder a, van deze toelichting.

De bepalingen wat betreft de bewaring en vernietiging van de verzegelde pakken door de burgemeester, worden geregeld in hoofdstuk O. De artikelen M 8, vierde lid, N 12 en N 13 komen daarmee te vervallen.

Y

In het huidige hoofdstuk O is de taak van het hoofdstembureau betreffende de vaststelling van de verkiezingsuitslag geregeld. Aangezien het hoofdstembureau komt te vervallen, wordt hoofdstuk O opnieuw vastgesteld met daarin de bepalingen betreffende de taken van het gemeentelijk stembureau in het kader van de uitslagvaststelling.

Artikel O 1

Het nieuwe artikel O 1 regelt onder meer het tijdstip van de aanvang van de zitting van het gemeentelijk stembureau voor de vaststelling van de uitslag om gemeentelijk niveau, de mogelijkheid om de zitting te schorsen en het tijdstip waarop de zitting moet zijn afgerond. Verwezen wordt naar paragraaf 2.1.3, onder a, van deze toelichting. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld over de schorsing en hervatting van de zitting, zoals de wijze waarop het moment van hervatting van de zitting bekend wordt gemaakt.

Artikel O 3

De controlerende taak van het gemeentelijk stembureau wordt in het nieuwe artikel O 3 geregeld. Het gemeentelijk stembureau controleert de juistheid van de vaststelling van de uitkomsten van de stemming door de stembureaus zoals die zijn neergelegd in het proces-verbaal van dat orgaan. Het gemeentelijk stembureau is bovendien bevoegd om, in het geval het onderzoek daartoe aanleiding geeft, het proces-verbaal van het stembureau te corrigeren. Bij ministeriële regeling worden nadere regels gesteld over de wijze waarop de correcties op het proces-verbaal van een stembureau worden vermeld. Met het oog op de overzichtelijkheid is van belang

dat het corrigeren van de processen-verbaal zoveel mogelijk op uniforme wijze geschiedt.

In het kader van dat onderzoek naar de juistheid van de door de stembureaus vastgestelde uitkomsten van de stemming kan het gemeentelijk stembureau tot een hertelling overgaan en is het bevoegd om in dat verband de verzegelde pakken met de stembiljetten (bedoeld in artikel N 9) te openen. Daarnaast is het gemeentelijk stembureau bevoegd om in het kader van het onderzoek de pakken, bedoeld in artikel N 2, te openen. Immers, niet is uit te sluiten dat door een onderzoek naar de inhoud van deze pakken vermoedelijke fouten kunnen worden gecorrigeerd (zo kunnen geldige stembiljetten per abuis in de pakken met de niet gebruikte stembiljetten terecht zijn gekomen). Bij de uitvoering van deze taken, zijn de artikelen N 1 tot en met N 8 van overeenkomstige toepassing. Dat betekent dat het gemeentelijk stembureau de stemaantallen op eenzelfde wijze vaststelt als het stembureau (artikel N 6) en daarbij dezelfde regels over blanco stemmen en ongeldige stemmen in acht neemt. Na beëindiging van het onderzoek worden de bescheiden uit de geopende pakken opnieuw ingepakt en verzegeld op de in de artikelen N 2 en N 9 voorgeschreven wijze.

De artikelen O 4 tot en met O 6

Nadat de processen-verbaal van de stembureaus zijn gecontroleerd en eventueel zijn gecorrigeerd, gaat het gemeentelijk stembureau over tot totalisering van de stemaantallen van alle stembureaus in de betreffende gemeente. Het gemeentelijk stembureau stelt de aantallen vast die thans door de burgemeester op grond van het huidige artikel N 11 worden vastgesteld: het aantal stemmen dat is uitgebracht op iedere lijst en iedere kandidaat, alsmede het aantal blanco stemmen, ongeldige stemmen, het aantal stemmen dat bij volmacht is uitgebracht alsmede het verschil tussen het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten en het aantal stemmen dat is geteld. Voor zover mogelijk geeft het gemeentelijk stembureau een verklaring voor dat verschil. De regering stelt daarnaast voor te regelen dat het gemeentelijk stembureau voor de gemeente tevens het aantal kiesgerechtigden in de gemeente vaststelt, alsmede de opkomst bij een verkiezing vaststelt, dat wil zeggen het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten (artikel N 1, eerste lid). Naar het oordeel van de regering vormen beide aantallen een wezenlijk onderdeel van de uitslagvaststelling. Zo is het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten ook van belang voor de vaststelling van het verschil tussen het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten en het aantal stemmen dat is geteld. Overigens wordt de opkomst op stembureauniveau reeds door de stembureaus vastgesteld. In de praktijk worden die aantallen ook reeds door de burgemeester getotaliseerd.

Naast het vaststellen van de verkiezingsuitslag vermeldt het gemeentelijk stembureau tevens in een verslag alle bezwaren die in de processen-verbaal van de stembureaus staan. Daarmee wordt een overzicht gegeven van alle bezwaren die zijn geuit tijdens de stemming in de gemeente. Het verslag is als bijlage onderdeel van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau en wordt dus openbaar gemaakt.

De artikelen O 7 tot en met O 10

Artikel O 7 regelt de overdracht van alle processen-verbaal van het gemeentelijk stembureau en de stembureaus alsmede de (opnieuw) verzegelde pakken, bedoeld in de artikelen N 2, N 9 en O 3, vierde lid, van het gemeentelijk stembureau naar de burgemeester. Als het gemeentelijk stembureau tevens digitale hulpmiddelen heeft

gebruikt voor de vaststelling van de stemtotalen, brengt het ook de elektronische bestanden met de digitale uitkomsten langs elektronische weg over naar de burgemeester.

De burgemeester is vervolgens verantwoordelijk voor de openbaarmaking en de terinzagelegging van alle processen-verbaal. Ook is de burgemeester verantwoordelijk voor de overbrenging van de processen-verbaal en de elektronische bestanden met de digitale uitkomsten naar het centraal stembureau. Zie ook paragraaf 2.1.3, onder b, van deze toelichting. Voorts is de burgemeester verantwoordelijk voor de bewaring en vernietiging van de verzegelde pakken (de nieuwe artikelen O 9 en O 10; de artikelen N 12 en N 13 komen derhalve te vervallen). Een gemeentelijk stembureau is immers onvoldoende geëquipeerd om deze taken uit te voeren. In de voorgestelde artikelen O 9 en O 10 wordt geregeld onder welke voorwaarden de pakken met stempassen en de pakken met stembiljetten alsmede de processen-verbaal kunnen worden overgedragen aan de officier van justitie en wanneer deze bescheiden worden vernietigd. Deze artikelen luiden overeenkomstig de regeling die in dit verband voor de burgemeester geldt (de huidige artikelen N 12 en N 13).

Artikel O 11

Het gemeentelijk briefstembureau heeft in het kader van de vaststelling van de verkiezingsuitslag voor stemmen die in het buitenland zijn uitgebracht dezelfde taken als het gemeentelijk stembureau (artikel O 11). De taken van de burgemeester komen toe aan de burgemeester van Den Haag. De bepalingen over de overdracht en de vernietiging van verzegeld pakken zijn ook van toepassing op de pakken met de ongeldige retourenveloppen en de pakken met enveloppen met ongeldige stembiljetten, bedoeld in de artikelen M 8 en N 16.

Z

De wijziging van artikel P 1 houdt verband met de afschaffing van de hoofdstembureaus. De taak van het centraal stembureau vangt niet langer aan zodra de processen-verbaal van de hoofdstembureaus zijn ontvangen, maar zodra het centraal stembureau de processen-verbaal en, voor zover van toepassing, de elektronische bestanden met de digitale uitkomsten van de burgemeester van een gemeente heeft ontvangen.

AA en AB

In de artikelen P 1a en P 1b worden de nieuwe controlerende taken van het centraal stembureau geregeld. Deze taken moeten worden uitgevoerd voorafgaande aan de vaststelling en de bekendmaking van de verkiezingsuitslag en zijn om die reden geregeld in paragraaf 1, voorafgaande aan de paragrafen over de zetelverdeling, de toewijzing van de zetels aan de kandidaten en de bekendmaking van de verkiezingsuitslag. In artikel P 1b, derde lid, wordt geregeld dat het centraal stembureau bij deze controle meldingen van kiezers betreft over vermeende fouten in de processen-verbaal die ter inzage zijn gelegd en op het internet zijn gepubliceerd. De meldingen dienen evenwel uiterlijk vierentwintig uur voorafgaande aan de zitting van het centraal stembureau te zijn ontvangen door het centraal stembureau. Verwezen wordt naar paragraaf 2.1.3, onder d en e, van deze toelichting. Zie ook de toelichting bij onderdeel AC.

In het nieuwe artikel P 1c wordt geregeld op welke wijze het gemeentelijk stembureau – op verzoek van het centraal stembureau – eventuele fouten herstelt

in de originele processen-verbaal dan wel de digitale bestanden in de elektronische processen-verbaal. Om die taken uit te kunnen oefenen, brengt het centraal stembureau het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau en de processen-verbaal van de stembureaus, door tussenkomst van de burgemeester, onverwijld over naar de locatie waar het gemeentelijk stembureau zitting houdt. De correctie van de digitale uitkomsten houdt in dat die uitkomsten in overeenstemming worden gebracht met de uitkomsten in de originele processen-verbaal. Zoals hiervoor is toegelicht, herstelt het gemeentelijk stembureau eventuele fouten in het eigen, originele proces-verbaal of in een origineel proces-verbaal van een of meer stembureaus op dezelfde wijze als tijdens de eerste openbare zitting, zoals geregeld in het nieuwe hoofdstuk O. De relevante artikelen in dat hoofdstuk zijn dan ook van overeenkomstige toepassing verklaard. Zo corrigeert het gemeentelijk stembureau het eigen proces-verbaal of het proces-verbaal van een of meer stembureaus op dezelfde wijze als geregeld in artikel O 3, derde lid. Het gemeentelijk stembureau kan bovendien in het kader van het onderzoek naar eventuele fouten in een proces-verbaal overgaan tot een nieuwe stemopneming. Het is bevoegd daartoe de verzegelde pakken te openen. De pakken dienen na het onderzoek opnieuw op de daarvoor voorgeschreven wijze te worden verzegeld. De aanwezige personen kunnen mondeling bezwaren inbrengen die de werkzaamheden van het gemeentelijk stembureau betreffen. De bezwaren en hoe daarmee is omgegaan, worden in het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau vermeld. Ten slotte maakt het gemeentelijk stembureau proces-verbaal op van alle werkzaamheden en draagt het het eigen proces-verbaal en de processen-verbaal van de stembureaus, de elektronische bestanden met de nieuwe digitale uitkomsten, alsmede de opnieuw verzegelde pakken over aan de burgemeester. De burgemeester is verantwoordelijk voor de publicatie en terinzagelegging van de (gecorrigeerde) processen-verbaal. Ook draagt de burgemeester zorg voor het overbrengen van de processen-verbaal en de elektronische bestanden met de nieuwe digitale uitkomsten naar het centraal stembureau.

AC

In het nieuwe artikel P 20 wordt geregeld dat de zitting van het centraal stembureau niet eerder dan op de negende dag na de stemming plaatsvindt. Hiermee wordt enerzijds eenieder in de gelegenheid gesteld om voorafgaande aan de vaststelling van de verkiezingsuitslag door het centraal stembureau de openbaar gemaakte processen-verbaal in te zien en wordt anderzijds erop toegezien dat de vaststelling van de verkiezingsuitslag tijdig is afgerond met het oog op het onderzoek van de geloofsbrieven door het vertegenwoordigend orgaan en de toelating van de gekozenen (alsmede het aftreden van de oude leden).

Hoeveel tijd kiezers hebben om processen-verbaal in te zien en om bij het centraal stembureau meldingen te maken van vermeende fouten in openbaar gemaakte processen-verbaal, kan per gemeente verschillen en is afhankelijk van het moment waarop de zitting van het gemeentelijk stembureau is geëindigd en de processen-verbaal van de stembureaus en de gemeentelijke stembureau worden gepubliceerd (artikelen O 1, O 7 en O 8). In het geval van een gemeente met 50 stembureaus of meer, waar het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau en de processen-verbaal van de stembureaus na de openbare zitting van het gemeentelijk stembureau op de vijfde dag na de dag van de stemming om 18 uur worden gepubliceerd, hebben kiezers in ieder geval twee volle dagen (de zesde en zevende dag na de dag van de stemming) de tijd om processen-verbaal in te zien en om bij het centraal stembureau fouten in de openbaar gemaakte processen-verbaal te melden (vierentwintig uur voorafgaande aan de zitting van het centraal stembureau). In kleinere gemeenten (met minder dan 50 stembureaus), zullen de

processen-verbaal naar verwachting eerder openbaar kunnen worden gemaakt en is er meer tijd voor kiezers om processen-verbaal in te zien en fouten te melden.

AD

Het centraal stembureau heeft ingevolge het huidige artikel P 21 de bevoegdheid om tijdens de zitting tot een hertelling over te gaan. Het centraal stembureau kan hiertoe besluiten naar aanleiding van een eigen onderzoek dan wel naar aanleiding van een onderbouwd verzoek van een of meer personen. Bovendien moet een ernstig vermoeden bestaan dat bij de vaststelling van de stemaantallen fouten zijn gemaakt die van invloed op de zetelverdeling kunnen zijn. Dit artikel wordt aangepast, in die zin dat een hertelling wordt uitgevoerd door een of meer gemeentelijke stembureaus die het betreffen. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar paragraaf 2.1.3, onder f, van deze toelichting. In geval van een hertelling stelt het gemeentelijk stembureau een nieuw proces-verbaal vast. Het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau en de processen-verbaal van de stembureaus hoeven derhalve niet te worden overgebracht van het centraal stembureau naar het gemeentelijk stembureau. De nieuwe stemopneming geschiedt op dezelfde wijze als de stemopneming door het stembureau. De relevante artikelen in hoofdstuk N zijn derhalve van overeenkomstige toepassing verklaard (artikel P 21, zesde lid). De zitting van het gemeentelijk stembureau verloopt op dezelfde wijze als de eerste openbare zitting, zoals geregeld in hoofdstuk O. Na de zitting is de burgemeester verantwoordelijk voor de overbrenging van het nieuwe proces-verbaal naar het centraal stembureau alsmede de openbaarmaking en terinzagelegging van het nieuwe proces-verbaal (artikel P 21, zesde lid).

AE

Als gevolg van het afschaffen van de rol van de hoofdstembureaus, wordt in het nieuwe artikel P 22, derde lid, geregeld dat het centraal stembureau de verkiezingsuitslag op kieskringniveau vaststelt. In het proces-verbaal worden ook alle bezwaren vermeld die voorafgaande aan en tijdens de zitting zijn ingebracht en hoe daarmee is omgegaan. Zie ook de toelichting bij onderdelen O en T.

AF en AG

Het huidige artikel O 5, eerste lid, bepaalt dat de hoofdstembureaus de processen-verbaal van de stembureaus en de opgaven met stemtotalen van de burgemeesters en een afschrift van hun eigen proces-verbaal overbrengen naar het vertegenwoordigend orgaan. Nu dit wetsvoorstel bepaalt dat de burgemeester de processen-verbaal van de stembureaus en van het gemeentelijk stembureau naar het centraal stembureau overbrengt (artikel O 8, derde lid), wordt in artikel P 24 geregeld dat het centraal stembureau, nadat het de verkiezingsuitslag heeft vastgesteld, de eerdergenoemde processen-verbaal alsmede zijn eigen proces-verbaal naar het vertegenwoordigend orgaan brengt. Nu het centraal stembureau derhalve niet langer processen-verbaal onder zich houdt en evenmin pakken in verband met een hertelling (zie de toelichting bij onder AE het nieuwe artikel P 21), komen de artikelen P 25 en P 26 te vervallen.

AH

In dit onderdeel wordt de verlenging van de termijn voor de registratie van de aanduiding van een politieke groepering voor de Eerste Kamerverkiezing geregeld. Verwezen wordt naar paragraaf 2.3.5 van deze toelichting.

AI

In dit onderdeel wordt de openbaarmaking geregeld van de processen-verbaal van de stembureaus bij de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer. De processen-verbaal worden op dezelfde wijze openbaar gemaakt als de processen-verbaal van de stembureaus en de gemeentelijke stembureaus in geval van de verkiezingen van de andere vertegenwoordigende organen. Provinciale staten zijn verantwoordelijk voor de openbaarmaking. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur worden nadere regels gesteld over de openbaarmaking van de processen-verbaal en wordt bepaald aan welke eisen de openbaarmaking moet voldoen.

AJ, AK, AL, AM en AQ

Evenals het centraal stembureau kan het vertegenwoordigend orgaan besluiten tot een nieuwe stemopneming (hertelling). Voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer, provinciale staten, het algemeen bestuur en de gemeenteraad wordt een hertelling door een of meer gemeentelijke stembureaus uitgevoerd. Met het oog op de leesbaarheid van artikel V 4 is de bevoegdheid om tot een hertelling over te gaan, geregeld in de nieuwe artikelen V 4a en V 4b. Dat laatste artikel regelt de bevoegdheid van de Eerste Kamer om tot een hertelling te besluiten, maar is inhoudelijk niet gewijzigd. Voor de verkiezing van de leden van de Eerste Kamer wordt een hertelling door het vertegenwoordigend orgaan zelf uitgevoerd. De Eerste Kamer is in dat geval ook verantwoordelijk voor de bewaring en vernietiging van de verzegelde pakken die voor de hertelling naar dat orgaan zijn overgebracht (het nieuwe artikel V 11a). Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar paragraaf 2.1.4 van deze toelichting. In het kader van de Europese parlementsverkiezingen wordt een hertelling door het gemeentelijk stembureau uitgevoerd nadat de Tweede Kamer daartoe heeft besloten. Dit wordt geregeld in artikel Y 25, tweede lid.

Het vertegenwoordigend orgaan kan naast een hertelling als enige orgaan besluiten tot een herstemming. Deze bevoegdheid blijft in dit wetsvoorstel ongewijzigd. Verwezen wordt naar het algemene deel van de toelichting.

Met de wijziging van artikel V 8 is bedoeld te verduidelijken dat de nieuwe verkiezingsuitslag naar aanleiding van een hertelling door het gemeentelijk stembureau (onder machtiging en mandaat van het vertegenwoordigend orgaan) of door het vertegenwoordigend orgaan zelf (in geval van de Eerste Kamerverkiezingen) door het centraal stembureau wordt vastgesteld. Dit artikel moet daarvoor in samenhang worden gelezen met artikel V 9.

AN en AO

Enkele artikelen met betrekking tot de Europese Parlementsverkiezingen dienen te worden aangepast als gevolg van de introductie van de gemeentelijke stembureaus en het vervallen van de rol van de burgemeester en de hoofdstembureaus. Artikel Y 22b komt aldus te luiden dat openbaarmaking van de processen-verbaal door de gemeentelijke stembureaus achterwege blijft totdat de stemmingsperiode in alle lidstaten is geëindigd. Artikel Y 23 wordt aldus aangepast dat afschriften van de processen-verbaal van gemeentelijke stembureaus op verzoek van de Tweede Kamer, naar dat orgaan worden verzonden.

AP

De inhoud van de artikel Ya 11 en Ya 12 komt te vervallen als gevolg van het schrappen van de rol van de gezaghebber in het kader van de vaststelling van de

verkiezingsuitslag (evenals de rol van de burgemeester in Europees Nederland) en het schrappen van de rol van het hoofdstembureau. Aangezien voor de verkiezingen in de openbare lichamen het nieuwe artikel O 6 van overeenkomstige toepassing is en derhalve ook de gemeentelijke stembureaus in de openbare lichamen de processen-verbaal alsmede eventuele elektronische bestanden met de stemtotalen op het internet openbaar maken, is de elektronische verzending van de processen-verbaal naar het centraal stembureau en de Tweede Kamer niet noodzakelijk. In het nieuwe artikel Ya 11 wordt geregeld dat de gemeentelijke stembureaus een afschrift van het eigen proces-verbaal en de processen-verbaal van de stembureaus ter inzage legt op het bestuurskantoor van het openbaar lichaam.

AR

In de bijlage, bedoeld in artikel E 1, eerste lid, komt de kolom met de gemeenten waar het hoofdstembureau is gevestigd te vervallen, aangezien het orgaan hoofdstembureau komt te vervallen.

Artikel II

In dit artikel wordt artikel 3 van de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming gewijzigd. In tweede lid, onderdeel a, van dat artikel wordt mogelijk gemaakt dat bij een experiment gemeentelijke stembureaus kunnen worden ingesteld en de taken van hoofdstembureaus kunnen worden toebedeeld aan de gemeentelijke stembureaus en het centrale stembureau. Aangezien als gevolg van dit wetsvoorstel de hoofdstembureaus komen te vervallen en de instelling van een gemeentelijk stembureau in de Kieswet wordt geregeld, komt onderdeel a van dat artikel te vervallen. Voorliggend wetsvoorstel staat overigens niet in de weg aan de mogelijkheid om te experimenteren met een centrale opzet van de stemopneming (artikel 3, tweede lid, onderdeel c, van de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming).

Artikelen III en IV

Voor een toelichting op dit onderdeel wordt verwezen naar paragraaf 2.4 van deze toelichting.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,